

č. 11 január 2014

POINT SUD

štúdie CNCD-11.11.11*

Environmentálni migranti

Vietor sa dvíha, treba skúsiť žiť (Paul Valéry)

Cécile Vanderstappenová

výskumná pracovníčka

oddelenie „Migrations & développement“ (Migrácia a rozvoj)

CNCD-11.11.11

z francúzštiny preložila Monika Petrášová

© Laurent Veyl / Kolektív Argos

CNCD-11.11.11

Plne oprávnený boj

* Centre national de coopération au développement (Národné centrum rozvojovej spolupráce) – poznámka prekladateľa

obsah

resumé	02
úvod	03
zistenia	05
A/ zhoršovanie kvality životného prostredia,	
klimatické zmeny a migrácia	05
B/ ťažkosti s definovaním	
environmentálnej migrácie	06
C/ geopolitika	
environmentálnej migrácie	07
– naliehavosť pre ostrovné štáty s nízkou nadmorskou	
výškou	08
– najzraniteľnejší: prípad migrujúcich žien	12
adaptácia vs. migrácia?	14
A/ adaptácia	14
1/ financovanie adaptácie	
a medzinárodné podporné mechanizmy	14
2/ pozerat' sa na migráciu ako	
na formu adaptácie	15
B/ právne rámce vnútorného a vonkajšieho	
premiestňovania sa	17
C/ diskusia o špecifickej ochrane	
environmentálnych migrantov	18
možné riešenia	23
A/ závery a odporúčania	23
B/ doslov	24
prílohy	25
odporúčaná literatúra, stránky a videá	30

resumé

Zhoršovanie kvality životného prostredia, spôsobené predovšetkým zmenou klímy, vyostruje sociálne, hospodárske a politické problémy mnohých krajín a regiónov, najmä na juhu. Táto situácia vyvoláva okrem iného vnútornú i vonkajšiu migráciu. Až na pár výnimiek však neexistuje v danom ohľade žiaden právny rámec, čo má negatívne dôsledky na rešpektovanie práv migrujúcich osôb.

Je teda dôležité, aby Belgicko väčšmi rešpektovalo ich práva a hralo vedúcu úlohu pri ochrane tých, ktorí migrujú z environmentálnych dôvodov. To si vyžaduje hladšiu aplikáciu politiky humanitárnych víz a širšiu definíciu doplnkovej ochrany, ako aj zmienku o neľudskom a ponižujúcom zaobchádzaní.

Taktiež je nevyhnutné, aby Belgicko iniciovalo a aktívne prispievalo na pôde Európskej únie a medzinárodného spoločenstva k vytváraniu a uplatňovaniu potrebných právnych, finančných a politických rámcov:

- na efektívnu ochranu ľudských práv migrujúcich osôb vo vnútri krajiny alebo za hranicami;
- pri zohľadňovaní práv a potrieb cirkulácie a ochrany plynúcich, či už priamo alebo nepriamo, z environmentálnych faktorov, náležite zohľadňujúc fakt, že často komplexný a nepriamy charakter vzťahu medzi životným prostredím a migráciou sťažuje jeho identifikáciu;

- na medzinárodnú spoluprácu, vzťahujúcu sa na jednej strane k zmierneniu klimatických zmien a prispôsobeniu sa im, na druhej strane k definovaniu a zavádzaniu politiky urbanizácie a adekvátnej sociálnej ochrany v krajinách, regiónoch, mestách a obciach postihnutých migráciou, najmä environmentálnou.

Táto štúdia skúma otázky, ktoré tvoria jadro súčasných debát o migrácii, klimatických zmenách a ľudských právach, a ponúka odporúčania určené nielen Belgicku, ale aj celému medzinárodnému spoločenstvu.

úvod

V rámci svojej kampane o klimatickej spravodlivosti, ktorá sa konala od roku 2011 do roku 2013, sa CNCD-11.11.11 zaoberalo aj environmentálnou migráciou. Táto štúdia nasleduje po dvoch seminároch na zvýšenie povedomia o danej téme, ktoré spoluorganizovali Koordinácia a iniciatíva pre utečencov a cudzincov (CIRÉ) a CNCD-11.11.11 v rokoch 2010 a 2011¹.

Environmentálna migrácia je určite komplexnou, no zďaleka nie novou témou. Ľudia oddávna migrujú v dôsledku nepriaznivých dopadov environmentálnych faktorov na ich životné podmienky. Keď sa príroda stane hrozbou alebo sa jej stav zhorší natolko, že už kvalitatívne alebo kvantitatívne nevyhovuje ich základným potrebám, títo ľudia majú tendenciu premiestniť sa, či už dobrovoľne alebo nútené v závislosti od okolností, aby si zachránili život a pokúsili sa o lepšiu budúcnosť.

Hoci migrácia existuje od vekov, v súčasnosti tvorí jednu z hlavných tém politických debát, rovnako ako globálne otepľovanie. To je často prezentované ako faktor, ktorý urýchljuje zhoršovanie kvality životného prostredia, a tým pádom znásobuje počet migračných tokov. Zoči-voči tejto situácii Európa skláňa hlavu a nestavia sa k danému problému zodpovedne. No ako industrializovaná veľmoc, ktorá produkuje veľké objemy skleníkových plynov, by mala niesť zodpovednosť za svoje činy. To sa však nedeje. Európa a jej členské štáty radšej hľadajú obetného baránka, na ktorého by mohli zvaliť všetok strach i dôvody všetkých kríz. Rozprávajú o verejnej bezpečnosti, zakladajúc svoj diskuz na pocite hrozby z príchodu týchto „nových“ environmentálnych migrantov na svoje územie. V predvečer európskych volieb je postoj Európy k migrácii v podstate „negatívny“ a „eurocentrický“, čo má viditeľné dôsledky na rešpektovanie základných práv miliónov osôb.

Presahujúc hranice Európy, svetovej scény dnes dominujú medzinárodné rokovania o klimatických zmenách. V novembri 2013, niekoľko dní po humanitárnej katastrofe spôsobenej cyklónom Haiyan na Filipínach, sa vo Varšave konal 19. ročník konferencie zmluvných strán (COP 19) Rámcového dohovoru OSN o zmene klímy (UNFCCC). Na programe rokovaní bolo zavedenie nových, klímu ochraňujúcich mechanizmov, ktoré by dali obetiam klimatických zmien právo na odškodnenie za spôsobené straty a ujmy (*Loss and damage*). Medzinárodná občianska spoločnosť najmä v tých krajinách, ktoré sú najviac postihnuté klimatickými zmenami, túto tému pozorne sleduje a od COP 19 si veľa sľubovala. Očakávania sa však, žiaľ, nenaplnili a po summite konštatujeme v tejto otázke len nepatrný politický pokrok a malé množstvo konkrétnych iniciatív zo strany rozvinutých i rozvíjajúcich sa štátov (s Čínou a Indiou na čele). V danom priestore OSN však otázky ako migrácia alebo ľudské práva v súvislosti s klimatickými zmenami neboli vôbec na programe rokovaní. Napriek naliehavosti problému, boj ešte nie je stratený, keďže finálny proces rokovaní, ktorý by mal vyústiť do záväznej medzinárodnej dohody (so zreteľom na Kjótsky protokol), je naplánovaný na rok 2015.

Táto štúdia sa skladá z niekoľkých častí. Prvá časť načrtáva všeobecný prehľad nevelmi pružných vzťahov medzi zhoršovaním kvality životného prostredia, klimatickými zmenami

¹ Správy z týchto seminárov sú k dispozícii na adresách www.cire.be/thematiques/politiques-migratoires/620-les-migrants-de-lenvironnement-etat-des-lieux-et-perspectives a www.cncd.be/Seminaire-Les-migrant-e-s-du

V predvečer európskych volieb je postoj Európy k migrácii v podstate „negatívny“ a „eurocentrický“, čo má viditeľné dôsledky na rešpektovanie základných práv miliónov osôb.

a migráciou. Predtým, ako sa v krátkosti pozrieme na environmentálnu migráciu z hľadiska geopolitiky, zamyslíme sa nad kľúčovou otázkou, ktorá v súčasnosti tvorí predmet diskusií na túto tému: ako vlastne definujeme environmentálneho migranta? Je potrebné vytvoriť novú kategóriu migrantov, ktorá by so sebou priniesla vypracovanie a zavedenie špecifických národných, regionálnych a medzinárodných politík? Posnažíme sa na to odpovedať v druhej časti.

Zoči-voči prírodným katastrofám a pomalému zhoršovaniu kvality životného prostredia, spôsobenému najmä klimatickými zmenami, sa vynárajú i ďalšie otázky: ktoré adaptačné stratégie v kombinácii so zmierňujúcou politikou sa javia ako najvhodnejšie, čo do trvalosti a rešpektu základných práv? Ak sa na migráciu pozeráme ako na adaptačnú stratégiu, existujú právne rámce a medzinárodné mechanizmy zaručujúce pomoc a ochranu osobám, ktoré sa premiestňujú, či už nútene, z vlastného rozhodnutia alebo plánovane? O akých adekvátnych adaptačných stratégiách môžeme hovoriť u tých, ktorí zostávajú doma, dobrovoľne či násilu?

Túto úvahu zakončíme sériou odporúčaní určených Belgicku a jeho zástupcom v kontexte dôležitých európskych i medzinárodných rokovaní.

V prvom rade je dôležité vysvetliť, o „čom“ a o „kom“ sa bavíme. V celej štúdii budeme používať termín „environmentálny migrant“. V prvej časti ponúkne rôzne definície tohto pojmu v závislosti od jednotlivých činiteľov, ktorí ho používajú, no už v tomto štádiu pokladáme za nevyhnutné spresniť, že všeobecný termín „environmentálny migrant“ v sebe zahŕňa aj tzv. „klimatických“ migrantov. Migrácia spôsobená okrem iného zhoršovaním kvality životného prostredia

nie je systematicky ani výlučne spojená s klimatickými zmenami. Klimatických migrantov teda považujeme za jednu z kategórií všeobecného označenia „environmentálny migrant“.

Generický termín environmentálny migrant takisto zahŕňa špecifickú skupinu žien, environmentálnych migrantiek. Venujeme im samostatnú kapitolu, aby sme upozornili na značnú zraniteľnosť týchto osôb, ktorých počet neustále rastie.

Nakoniec je vhodné pripomenúť, že termín *utečenec* pomenúva osobu, na ktorú sa vzťahuje medzinárodná ochrana v súlade so Ženevskou konvenciou², a označenie *žiadateľ o azyl* definuje každého, kto žiada o túto medzinárodnú ochranu, bez istoty, že mu bude udelená. Zatiaľ čo termín *vysídlenec* pomenúva osobu, ktorá bola z rozličných dôvodov nútená premiestniť sa v rámci svojej vlastnej krajiny, pojem *migrant* sa v širšom zmysle vzťahuje najmä na osobu, ktorá sa presunula za hranice, či už k tomu bola alebo nebola nútená.

² Ženevská konvencia - Dohovor o právnom postavení utečencov z roku 1951 ponúka definíciu termínu utečenec. Hovorí, že ide o osobu, ktorá „sa nachádza mimo svojho štátu a má oprávnené obavy pred prenasledovaním z rasových, náboženských a národnostných dôvodov alebo z dôvodu príslušnosti k určitej sociálnej skupine alebo zastávania určitých politických názorov, nemôže prijať alebo v dôsledku uvedených obáv odmieta ochranu svojho štátu.“ www.minv.sk/?azyl-migracia&subor=2790

A/ Zhoršovanie kvality životného prostredia, klimatické zmeny a migrácia

Dnes už nikto nemôže poprieť existenciu klimatických zmien, ktorých hnacím motorom je aktivita človeka³. Piata hodnotiaca správa Medzivládneho panelu pre zmenu klímy (IPCC), ktorá je v procese publikácie⁴, to potvrdzuje, keď hovorí „že už je *extrémne pravdepodobné*, že ľudský vplyv je hlavnou príčinou otepľovania pozorovaného od polovice 20. storočia, čo matematicky zodpovedá 95%-nej istote vo veľmi presnej terminológii správy⁵“. Dopady klimatických zmien urýchľujú a zosilňujú proces zhoršovania kvality životného prostredia. Tieto škody majú ďalej nepriaznivé dôsledky na prostriedky na živobytie, verejné zdravie a prístup k prírodným zdrojom, čo v nasledujúcej rovine vplýva na medzinárodný migračný pohyb. Hoci nemáme žiaden presný údaj o počte osôb vysídlených v dôsledku zhoršovania kvality životného prostredia či klimatických zmien, najmiernejšie odhady sa pohybujú od 50 do 250 miliónov do roku 2050⁶. Svetové centrum dohľadu nad vnútorným premiestňovaním sa (IDMC) Nórskeho výboru pre utečencov (NRC) odhaduje, že v roku 2011 „sa vo svete premiestnilo 14,9 miliónov osôb v dôsledku prírodných katastrof, ako sú záplavy a búrky, spôsobených najmä extrémnymi výkyvmi počasia. 89% týchto vysídlení prebehlo v Ázii⁷“. Podľa tých istých zdrojov bude v roku 2012 environmentálnych migrantov 32,4 milióna, teda dvojnásobne viac ako v roku 2011, z toho 98% sa bude vzťahovať ku klimatickým zmenám⁸.

Tieto čísla sa budú vyvíjať podľa toho, či medzinárodné spoločenstvo v najbližších desaťročiach zavedie alebo nezavedie verejné opatrenia na zmiernenie situácie a prispôbenie sa jej, ako aj na základe počtu osôb, ktoré budú zahrnuté do štatistík o environmentálnej migrácii.

Všimnime si, že pre túto kategóriu migrantov čísla, často prehnané v snahe dokázať potenciálne riziko invázie migrantov bažiacich po zhovievavých azylových krajinách na Západe, veľmi vhodne slúžia európskym argumentom, ktoré sa snažia zdôvodniť čoraz prísnejšiu migračnú politiku. „Ultraprávicové strany už teraz využívajú vo svoj prospech strach, ktorý plynie z týchto nových migračných tokov⁹.“

V rovnakom duchu konštatujeme, že na súvislosti medzi migráciou a životným prostredím sa vo všeobecnosti pozerá veľmi „negatívne“. Len zriedka sa stáva, že tieto komplexné vzťahy sú vysvetlené „pozitívnym“ spôsobom a umožňujú tak,

³ Viac na túto tému v predchádzajúcich štúdiách CNCD-11.11.11 na adrese <http://www.cncd.be/-Point-Sud->

⁴ Celý text piatej hodnotiacej správy IPCC by mal byť k dispozícii v roku 2014. Prvé zistenia vzťahujúce sa predovšetkým na účinnosť a pôvod otepľovania však boli sprístupnené už na jeseň 2013.

⁵ *GIEC: la Terre pourrait se réchauffer de 4,8 °C d'ici à 2100* (IPCC: Priemerná teplota Zeme by do roku 2100 mohla stúpnúť až o 4,8 °C), Le Point.fr, článok z 27.9.2013 dostupný vo francúzštine na adrese http://www.lepoint.fr/science/giec-la-terre-devrait-se-rechauffer-de-0-3-a-4-8-c-d-ici-a-2100-27-09-2013-1735805_25.php

⁶ STERN, Nicholas, *Stern Review on the Economics of Climate Change*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. s. 77.

⁷ IDMC, *Global estimates 2011: People displaced by natural hazard-induced disasters* (Všeobecný odhad za rok 2011: Ľudia, ktorí sa premiestnili v dôsledku nebezpečenstva vyvolaného prírodnými katastrofami), jún 2012.

⁸ IDMC, *Global estimates 2012: People displaced by natural hazard-induced disasters* (Všeobecný odhad za rok 2012: Ľudia, ktorí sa premiestnili v dôsledku nebezpečenstva vyvolaného prírodnými katastrofami), máj 2013. <http://www.internal-displacement.org/publications/global-estimates-2012>

⁹ WEILER, Nolwenn, *Des millions de réfugiés climatiques attendent un statut* (Miliómy klimatických utečencov čakajú na pridelenie štatútu), Basta Magazine, článok z 15.7.2013 dostupný vo francúzštine na adrese <http://www.bastamag.net/Des-millions-de-refugies>

že environmentálny migrant je pokladaný za aktéra svojej budúcnosti, a nie za pasívnu obeť, ktorá permanentne vyžaduje pomoc a ochranu tretej osoby, alebo za toho, kto narúša stabilitu či vyvoláva neistotu v krajine, z ktorej pochádza, ktorou prechádza alebo ktorá ho prijíma¹⁰.

Európske štáty majú obrovskú mieru zodpovednosti voči krajinám Juhu, ktoré sa vyznačujú najväčším počtom obetí klimatických zmien. Súčasná ekologická kríza i environmentálna migrácia, ktorá z nej vyplýva, sú úzko spojené s prevládajúcim ekonomickým modelom a priemyselným rozvojom. Tento model spočíva v masívnej eksploatacii a príliš nenásytnej spotrebe prírodných zdrojov bez toho, aby sa zisky z nich rovnomerne prerozdeľovali. V roku 1992 bol na Summite Zeme v Rio de Janeiro uznaný princíp, podľa ktorého sú všetky krajiny zodpovedné za kvalitu životného prostredia, no v rozličnej miere. Tento princíp pripomína industrializovaným krajinám dlh, ktorý majú voči rozvojovým krajinám, a zaväzuje ich k tomu, aby tieto krajiny podporovali v boji proti otepľovaniu a jeho dôsledkom. Solidarita s rozvojovými krajinami v tomto duchu spočíva predovšetkým v tom, že radikálne obmedzíme emisie skleníkových plynov, no taktiež zahŕňa nápravu spôsobených škôd prostredníctvom financovania opatrení na zmiernenie a prispôsobenie sa zmenám v krajinách Juhu, ako aj ochranu a odškodnenie obetí.

B/ Ťažkosti s definovaním environmentálnej migrácie

V súčasnosti neexistuje žiadna všeobecne uznaná či ustálená definícia environmentálnej migrácie. Migranti sa väčšinou presúvajú individuálne, ich trasy a dôvody sa rôznia. Do hry často vstupuje množstvo príčin a motivácií, najmä ekonomického, profesionálneho, politického či rodinného charakteru.

Svedčí o tom aj toto vyjadrenie jedného somálskeho roľníka žijúceho v utečeneckom tábore v Ugande: „Odkedy vypukla vojna, vláda nám neponúkla nijakú pomoc. Za naším utrpením stojí množstvo faktorov, ako sucho a vojna. Keby nebolo vojny, mohli sme zostať doma, no teraz, keď je krajina vyrabovaná, už nám nezostáva žiaden spôsob, ako prinútiť vládu, aby rešpektovala naše práva.“¹¹

Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM) definuje environmentálnu migráciu nasledovne: „Environmentálnymi migrantmi nazývame osoby alebo skupiny osôb, ktoré dočasne či definitívne opúšťajú svoje domovy, či už nasilu alebo z vlastnej iniciatívy, a premiestňujú sa v rámci svojej krajiny alebo za hranice, a to najmä z dôvodov náhlych alebo postupných zmien kvality životného prostredia, ktoré negatívnym spôsobom ovplyvňujú ich život alebo životné podmienky.“¹²

Odborníci, ktorí sa zúčastňujú na európskom vedeckom projekte EACH-FOR (Klimatické zmeny a možný vývoj nútenej migrácie), rozlišujú tri druhy environmentálnych migrantov: *environmentálne motivovaní migranti*, *environmentálne nútení migranti* a *environmentálni utečenci*. Prvá skupina sa od ďalších dvoch líši dobrovoľným charakterom konania. Základný rozdielom medzi druhou a treťou

„Vo všeobecnosti rozlišujeme tri typy následkov zmeny klímy, ktoré zvyknú spustiť významné migračné toky, a to rastúcu intenzitu prírodných katastrof, zvyšovanie hladiny morí a nedostatok zdrojov pitnej vody. Tieto faktory nevyvolávajú migráciu rovnakého druhu a vyžadujú si odlišné adaptačné stratégie.“

F. Gemenne

skupinou spočíva v povahe udalostí, ktoré vyvolávajú environmentálnu migráciu. *Environmentálne nútení migranti* sa podrobujú predvídateľnej, plánovanej, no nevyhnutnej migrácii, zatiaľ čo *environmentálni utečenci* migrujú nasilu a neodkladne v dôsledku nečakaných prírodných katastrof. EACH-FOR a v menšej miere i IOM vo svojich definíciách zdôrazňujú, že environmentálna migrácia môže mať i dobrovoľný charakter, no oveľa častejšie je podmienená veľkým množstvom najrôznejších príčin.¹³

Nórska rada pre utečencov používa termín *Environmentally Displaced Persons* (EDP) označujúci „všetky osoby, ktoré sa premiestňujú v rámci krajiny svojho trvalého pobytu alebo prekračujú hranice a pre ktoré sú zhoršovanie kvality životného prostredia, skaza či spustošenie hlavnými, no nie vždy jedinými príčinami tohto presunu.“¹⁴

Neexistuje teda jednotná a oficiálna definícia, ktorá by bola všeobecne uznaná najrôznejšími medzinárodnými aktérmi venujúcimi sa otázke environmentálnej migrácie. Tento fakt svedčí o komplexnosti problému a o ťažkostiach s vymedzením kritérií, na základe ktorých by bolo možné získať štatút environmentálneho utečenca. K tejto otázke sa vrátíme v druhej časti štúdie.

Už teraz však môžeme zhrnúť, že environmentálna migrácia je, či už priamo alebo nepriamo, úplne alebo do veľkej miery spôsobená environmentálnymi činiteľmi, ktoré majú rôzny charakter: viacnásobný alebo jedinečný, katastrofický alebo postupný, prírodný alebo antropogénny.¹⁵

C/ Geopolitika environmentálnej migrácie

IPCC vo svojej hodnotiacej správe o zmene klímy z roku 2007 poukazuje na veľké rozdiely medzi jednotlivými geografickými oblasťami. Rozvojové krajiny sú vo všeobecnosti zraniteľnejšie ako krajiny industrializované, a to z dvoch hlavných dôvodov: v prvom rade preto, že medziobratníková zóna, v ktorej sa väčšina z nich nachádza, je sama osebe najviac ohrozená dopadmi otepľovania, v druhom rade pre ich nespočetné socioekonomické ťažkosti. Tieto krajiny sú teda vopred oslabené a nemajú dostatočné vybavenie, ktoré by im pomohlo predísť či čeliť škodám spôsobeným prírodnými katastrofami.¹⁶

¹⁰ GEMENNE, François, *Memo for the European Commission, Environmentally-induced migration: 9 policy recommendations* (Memo pre Európsku komisiu, Migrácia z environmentálnych dôvodov – 9 odporúčaní v oblasti politiky).

¹¹ RANDALL, Alex, *Climate refugees? Where's the dignity in that?* (Klimatickí utečenci? Čo je na tom dôstojné?). The Guardian, článok zo 17.5.2013 dostupný v angličtine na adrese www.theguardian.com/environment/2013/may/17/climate-change-refugees-dignity-migration

¹² OIM. *Dialogue international sur les migrations n°18 : Changement climatique, dégradation de l'environnement et migration* (IOM, Medzinárodný dialóg o migrácii, č.18: Klimatické zmeny, zhoršovanie kvality životného prostredia a migrácia), 2012.

¹³ BPB, Netzwerk Migration in Europa, HWWI. Policy Brief, Focus Migration. Nemecko, december 2009.

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ definícia pracovnej skupiny „Migrations et développement“ (Migrácia a rozvoj) CNCD-11.11.11, ktorá združuje belgických aktérov medzinárodnej solidarity pôsobiacich v najrôznejších oblastiach

¹⁶ Medzi 16 najzraniteľnejších krajín zoči-voči klimatickým zmenám patrí: 1. Bangladéš, 2. India, 3. Madagaskar, 4. Nepál, 5. Mozambik, 6. Filipíny, 7. Haiti, 8. Afganistan, 9. Zimbabwe, 10. Mjanmarsko, 11. Etiópia, 12. Kambodža, 13. Vietnam, 14. Thajsko, 15. Malawi, 16. Pakistan. Zdroj: Maplecroft, 2011.

Podľa F. Gemenna, výskumného pracovníka Centra pre štúdium etnicity a migrácie (CEDEM) na Université de Liège a vedúceho štúdie „Klíma a migrácia“ v Inštitúte trvalo udržateľného rozvoja a medzinárodných vzťahov (IDDRI) v Paríži, „vo všeobecnosti rozlišujeme tri typy následkov zmeny klímy, ktoré zvyknú spustiť významné migračné toky, a to rastúcu intenzitu prírodných katastrof, zvyšovanie hladiny morí a nedostatok zdrojov pitnej vody, ktorý sa tiež nazýva „hydrickým stresom“. Tieto faktory nevyvolávajú migráciu rovnakého druhu a vyžadujú si odlišné adaptačné stratégie.“¹⁷

Oblasť Ázie a Tichého oceánu je najviac postihnutá dopadmi zhoršovania kvality životného prostredia, ktorého príčiny sú často spojené s klimatickými zmenami, a to z viacerých dôvodov. V prvom rade sa tu sústreďujú tri štvrtiny prírodných katastrof (o čom svedčia napríklad povodne v Pakistane v roku 2010, tsunami v juhovýchodnej Ázii v roku 2004, cyklóny Bopha a Haiyan na Filipínach v rokoch 2012 a 2013, atď.). Po druhé, tieto prírodné katastrofy sa spravidla vyznačujú veľkým počtom obetí, pretože sa vyskytujú v husto zaľudnených oblastiach. Po tretie, podľa Ázijskej rozvojovej banky (BAD) táto oblasť zahŕňa šesť z desiatich krajín sveta, ktoré sú najzraniteľnejšie zoči-voči klimatickým zmenám (na zozname¹⁸ sa Bangladéš a India nachádzajú dokonca na prvých dvoch miestach a krajiny ako Nepál, Filipíny, Afganistan či Barma¹⁹ taktiež na popredných pozíciách).

O krízovej situácii v ostrovných tichomorských štátoch je verejnosť vďaka mediálnej pozornosti i najlepšie informovaná. Táto situácia si vyžaduje krízové riešenia, lebo v opačnom prípade dané krajiny jednoducho zmiznú pod vodou. Sústrovie Tuvalu je malým územím s približne 10 000 obyvateľmi. Negatívne dopady klimatických zmien sa tu prejavujú najmä vo forme sucha, ničivých uragánov, ktoré devastujú obydlia a znemožňujú rybolov, zvyšovania morskej hladiny, pobrežnej erózie, zasoľovania pôdy a nedostatku pitnej vody. G. Le Gallicová, prezidentka asociácie Alofa Tuvalu a veľvyslankyňa Tuvalu pre životné prostredie, upozorňovala už v roku 2011, že pokiaľ medzinárodné spoločenstvo nepodnikne bezodkladné kroky, sústrovie sa o pár rokov ocitne v nezvratnej situácii. Krajina sa stane neobývateľnou pre nedostatok pitnej vody a skôr či neskôr jej územie úplne zmizne pod hladinou, berúc so sebou špecifiká i bohaté kultúrne dedičstvo Tuvalčanov. Keďže v tomto prípade je ohrozená celková plocha krajiny, nie je možný ani presun obyvateľstva v podobe internej migrácie. V rovnakej situácii sa v roku 2012 ocitol neďaleký ostrovný štát Kiribati, ktorého miestny parlament bol v apríli nútený schváliť nákup 2000-hektárovej plochy na ostrovoch Fidži, aby tak získal dodatočné zdroje obživy a mohol premiestniť časť svojich 103 000 obyvateľov, ktorým hrozilo nútené vysídlenie. Do národného vzdelávacieho systému bol dokonca zahrnutý doplnkový program, ktorý mladých Kiribatčanov pripravuje na potenciálnu migráciu. V roku 2012 napriek tomu Nový Zéland odmietol

Článok 1

Naliehavosť pre ostrovné štáty s nízkou nadmorskou výškou

Existujú extrémne krízové situácie, ktoré si vyžadujú okamžitý politický zásah. Platí to najmä v prípade ostrovných štátov, ako sú Tuvalu či Kiribati, ktorým čoskoro nezostanú žiadne obývateľné územia ani životne dôležité zdroje (pitná voda, nezasolené pôdy, atď.). Tieto štáty budú nútené hľadať teritóriu, na ktoré by mohli premiestniť svoje obyvateľstvo. Keďže dané osoby sa nebudú môcť premiestniť v rámci svojej krajiny, ktorá zmizne pod vodou, v istom zmysle zostanú „bez krajiny“ a budú musieť byť prijaté niektorou z hostovských zemí (bilaterálna dohoda o usadení sa a kúpe pôdy). Napriek všetkému je však oveľa pravdepodobnejšie, že toto obyvateľstvo sa postupne presunie samo. Medzinárodné právo momentálne neponúka žiadnu odpoveď na túto extrémne krízovú situáciu.

žiadost' o štatút „klimatického utečenca“, ktorú podal jeden z obyvateľov Kiribati.²⁰

Na Strednom východe klimatické zmeny najviac postihujú oblasť delty, kde sa sústreďuje väčšina populácie. Hypotéza, na základe ktorej morská hladina stúpne o jeden meter, predpokladá, že táto zmena sa priamo dotkne 70 miliónov osôb v egyptskej oblasti Nílu a zničí 10% ornej pôdy. Podľa údajov Svetovej banky by sa priemerná nočná teplota v mestských centrách arabského sveta mohla zvýšiť až o 6 °C. Napriek tomu však stále nie je jednoduché identifikovať systematické príčinné súvislosti medzi migračným pohybom v oblasti MENA (Stredný východ a severná Afrika) a zmenou klímy. Zdá sa, že v hre sú aj socioekonomické faktory. Navyše rozhodnutie migrovať z dôvodov spojených s klimatickými zmenami závisí aj od toho, do akej miery ich jednotlivci vníma. Medzinárodné spoločenstvo má v súčasnej dobe k dispozícii príliš málo kvalitatívnych štúdií na túto tému.²¹

IOM vo svojej Správe o stave svetovej migrácie za rok 2010 vrelo odporúča vytvorenie nezávislej medzinárodnej štruktúry, ktorá by pomohla zlepšiť vedomostnú základňu o migrácii a životnom prostredí, tzv. *Commission on Migration and Environment Data*. F. Crépeau, osobitný spravodajca OSN pre ľudské práva migrantov, vo svojej správe z roku 2012 hovorí, že je „nevyhnutné uskutočniť v tejto oblasti presnejší vedecký, empirický, sociologický, právny a iný výskum“, aby sme „s presnosťou spoznali dosah a charakter environmentálnej migrácie“ a mohli vypracovať strategické odpovede (§34).²²

Niektoré územia subsaharskej Afriky, kde je už teraz priemerná teplota vyššia o 4 °C ako vo zvyšku sveta, sa do konca storočia stanú neobývateľnými. Napríklad v niektorých oblastiach Senegalu sa predpokladá, že teploty sa budú pohybovať v rozmedzí 42 až 54 °C. Sucho sa ešte silnejšie prejaví v sahelských oblastiach. Etiópia, Sudán

a Mozambik sú považované za „extrémne rizikové“ africké krajiny. Nedostatok vody tu znehodnocuje pôdu, a tým zvyšuje potravinovú neistotu (v západnej Afrike 80% obyvateľstva žije z poľnohospodárstva). Navyše sucho má negatívny dopad na výnosy z poľnohospodárstva, a teda nepriamo aj na príjmy rodín, ktoré žijú vo vidieckych oblastiach. Takisto počas dlhých období sucha pozorujeme zníženie školskej dochádzky, najmä u dievčat.

Prímorské africké krajiny budú tiež čím ďalej, tým viac vystavené následkom zvyšovania morskej hladiny, ako sú pobrežná erózia či salinizácia pôdy. V období dažďov je čoraz častejší a vážnejší i prípad záplav vyvolaných silnými búrkami, no tiež urbánnymi problémami, ako sú chýbajúci systém odvádzania odpadových vôd či stavba obydľí v častiach, ktorým hrozí riziko povodní. V roku 2009 sa táto situácia naplno prejavila najmä v Senegale, Burkine Faso, Nigeri, Gambii a Mauritánii, kde bolo priamo postihnutých 592 000 osôb.²³

¹⁷ GEMENNE, François, *Le Maghreb dans son environnement régional et international. Migrations et développement et l'avenir des politiques migratoires* (Maghreb na regionálnej a medzinárodnej scéne. Migrácia, rozvoj a budúcnosť migračných politík), správa Francúzskeho inštitútu pre medzinárodné vzťahy (IFRI), január 2011.

¹⁸ zoznam zostavený v roku 2012 britskou poradenskou firmou Maplecroft, ktorá sa špecializuje na riziká

¹⁹ http://www.lemonde.fr/planete/article/2012/03/13/42-millions-de-deplaces-climatiques-en-deux-ans-en-asie-pacifique_1666672_3244.html

a <http://www.adb.org/news/climate-linked-migration-poses-growing-humanitarian-threat-study>

²⁰ Agentúra IRIN, 24. apríl 2013, <http://www.irinnews.org/reportfrench.aspx?ReportID=97872>

²¹ Seminár IDDRI, Francúzskej agentúry pre rozvoj (AFD) a Svetovej banky: *Migrations environnementales au Moyen Orient et Afrique du Nord* (Environmentálna migrácia na Strednom východe a v severnej Afrike), Paríž, 13. a 14. jún 2012.

²² správa osobitného spravodajcu pre ľudské práva migrantov, 13. august 2012

²³ *Graves inondations en Afrique de l'Ouest* (Silné povodne v západnej Afrike), L'Express, článok z 10.9.2009 dostupný vo francúzštine na adrese

http://www.lexpress.fr/actualite/monde/afrique/graves-inondations-en-afrique-de-l-ouest_785730.html

V Južnej Amerike sa životné prostredie radikálne mení dôsledkom topenia ľadovcov v pohorí Andy a intenzívnej deforestácie v brazílskej Amazónii, čo môže vyvolať významné presuny obyvateľstva. V lete 2005 zasiahol Spojené štáty hurikán Katrina, ktorý zdevastoval Louisianu a pripravil o strechu nad hlavou viac ako 1,5 milióna obyvateľov. V roku 2012 na východnom pobreží USA zase vyčíňal hurikán Sandy. Topenie ľadovcov na Aljaške spôsobuje záplavy obývaných území, kde následkom stúpajúcej hladiny často pod vodou miznú celé dediny.

V Európe je v tejto súvislosti najznámejší prípad Holandska, kde 60% obyvateľstva žije pod úrovňou morskej hladiny, a to najmä vďaka množstvu postavených hrádzi. Územie i populácia sú však aj napriek tomu do značnej miery ohrozené stúpaním vodnej hladiny. Belgicko tiež nijako nezaostáva a pravidelne musí dbať na ochranu svojho pobrežia, napríklad stavbou nových ochranných hrádzi a násypov. Táto situácia sa špeciálne dotýka i Dánska ako pobrežnej krajiny s nízkou nadmorskou výškou. Francúzsko i Taliansko pozorujú zvyšovanie teploty, a tým aj nedostatok vody a zdravotné riziká v podobe respiračných ochorení u dôchodcov a detí.

Stúpanie teploty a väčšia vlhkosť zvyšujú zdravotné riziká. Je známe, že zmeny klímy majú v niektorých oblastiach veľký vplyv na výskyt chorôb, a to buď tak, že zvyšujú počet nakazených už rozšírenými chorobami, alebo znovu vyvolávajú známe choroby, ktorých výskyt je inak pre danú oblasť netypický (malária, dengue a iné).

Dopady klimatických zmien sa dotýkajú všetkých troch dimenzií trvalo udržateľného rozvoja: životného prostredia, hospodárskej i sociálnej sféry. Sú doplnkovým faktorom, ktorý spôsobuje zbadačenie obyvateľstva a ide ruka v ruku s nespravodlivými dohodami o voľnom obchode, politikou štrukturálneho prispôsobenia rozvracajúcou verejné služby, i preplácaním protizákonných dlhov. Ohrozujú budúcnosť súčasnej i ďalšej generácie. Napriek tomu,

že nepriaznivé následky zmeny klímy majú celosvetový rozmer, dotýkajú sa najmä rozvojových krajín, ktoré sú už i tak značne oslabené. Symbolom tejto klimatickej nespravodlivosti je fakt, že väčšina krajín zodpovedných za emisie oxidu uhličitého a skleníkových plynov (GES), a tým aj za hlavné faktory zhoršovania kvality životného prostredia a klimatických zmien, sa z geografického hľadiska spravidla nachádza na severe, zatiaľ čo väčšina obetí týchto zmien na juhu, hoci v posledných desaťročiach pozorujeme významný nárast emisií GES aj zo strany tzv. rozvíjajúcich sa krajín, ako sú Brazília, India, Čína či Južná Afrika. Táto do neba volajúca nespravodlivosť si vyžaduje, aby krajiny Severu, a tým aj EÚ a jej členské štáty, prebrali zodpovednosť a prijali príslušné adaptačné mechanizmy a prostriedky na nápravu škôd spočívajúce v medzinárodnej solidarite.

V súčasnom kontexte globalizácie treba pripomenúť, že väčšina migračných tokov sa uskutočňuje „vo vnútri“, teda v rámci krajín Juhu, a tým pádom väčšinu environmentálnych migrantov tvoria „interní vysídlení“. Podľa Svetovej správy o ľudskom rozvoji, ktorú zrealizoval Program OSN pre rozvoj (UNDP) v roku 2009, hovoríme o 740 miliónoch interných migrantov (pojem environmentálny migrant tu spája všetky kategórie), čo je približne 4x viac ako celkový počet medzinárodných migrantov. „Medzi tými, ktorí opustili svoju krajinu, sa len tretina, teda približne 70 miliónov osôb, presunula z rozvojovej do rozvinutej krajiny. Väčšina z 200 miliónov medzinárodných migrantov vo svete sa premiestnila buď z jednej rozvojovej krajiny do druhej alebo z jednej rozvinutej krajiny do druhej.“²⁴

Najzraniteľnejšia populácia: prípad migrujúcich žien

Ak sú niektoré regióny zraniteľnejšie ako iné, to isté platí aj pre určité skupiny obyvateľstva. Hovoríme tu najmä o ženách a deťoch.

Graf 1

Klimatické zmeny, zdroj migrácie

Severná Amerika – Európa – Oceánia – Maldivy - Marshallove ostrovy – Kiribati – Tuvalu – Fidži - Tonga

Dezertifikácia	Obživa	Cyklóny	Záplavy	Voda	Adaptácia
Riziko sucha	Pokles poľnohospodárskej výroby	Zvýšenie počtu cyklónov do roku 2100 (minimálne jeden ročne)	Významné stúpanie vodnej hladiny do roku 2100	Klesanie dostupnosti vody (odtekanie) ku koncu 21.st. (2090-2099),	Bohaté krajiny so silnou schopnosťou prispôbiť sa globálnemu nárastu fenoménu otepľovania o 20% vzhľadom na obdobie medzi rokmi 1980 a 1990

Teplota

Predpokladaný vývoj teploty ku koncu 21.st. (2090-2099) v porovnaní s obdobím medzi rokmi 1980 a 1990

Nárast teploty v °C: 0 – 3,5 – 4 – 4,5 – 5 – 7,5

Zdroj: IPCC (2009), Bilancia klimatických zmien za rok 2007:

Súhrnná správa; Atlas klimatických zmien, „Autrement“; Documentation française – online materiál

Klimatické zmeny do značnej miery zhoršujú socioekonomické, výživové a zdravotné podmienky žien. „Navyše v mnohých krajinách majú ženy obmedzený prístup k majetku, vlastníckym právam na pôdu, úverom, vzdelaniu a používaniu technológií, a tým pádom majú menšiu schopnosť adaptácie a adekvátnej reakcie na zhoršovanie kvality ich životného prostredia.“²⁵ Keď nejakú oblasť postihne prírodná katastrofa, riziko úmrtia je 14x vyššie pre ženy a deti ako pre mužov. V roku 2004 viac ako 70% obetí tsunami v Ázii boli ženy. Čoraz väčší počet žien si volí migráciu v snahe uniknúť smrtiacim dôsledkom klimatických zmien a nájsť dôstojnejšie životné podmienky pre seba i svojich blízkych. V súčasnosti ženy tvoria približne polovicu medzinárodných migrantov.

²⁴ Svetová správa o ľudskom rozvoji zrealizovaná Programom OSN pre rozvoj (UNDP) v roku 2009, *Lever les barrières : Mobilité et développement humains* (Odstrániť bariéry: Ľudská mobilita a rozvoj).

²⁵ VELARDE, Rosa a DE LA PENA VALDIVIA, Marcela, *Recherche sur les conséquences du changement climatique sur les femmes et les processus migratoires : le cas de la haute région andine péruvienne* (Výskum na tému dopadu klimatických zmien na ženy a proces migrácie: prípad vysoko položenej peruánskej oblasti v pohorí Andy). Recherche & Plaidoyer, č. 13. Le monde selon les Femmes, 2012.

Článok 2

Niekoľko príkladov dopadu klimatických zmien na socioekonomické, výživové a zdravotné podmienky žien – úryvky z analýzy, ktorú zrealizovala belgická mimovládna organizácia *Le monde selon les Femmes* (Svet z pohľadu žien)²⁶

- Vo vidieckych oblastiach krajín Sahelu sú ženy a dievčatá najčastejšie zodpovedné za každodenné zásobovanie domácnosti pitnou vodou. Nedostatok prírodných zdrojov im však túto nevďačnú úlohu sťažuje a znepríjemňuje. Keďže prístup k pitnej vode je náročný, ženy a dievčatá musia jej zháňaniu venovať čím ďalej, tým viac času. Tým pádom je pre ne ešte ťažšie vykonávať platenú prácu, zaškoliť sa alebo sa plnohodnotne občiansky zúčastňovať na verejnom živote svojej komunity. Čas venovaný základnej školskej dochádzke a alfabetizácii dievčat je tak značne obmedzený.

- V subsaharskej Afrike 70 až 80% domácej výroby potravín závisí od žien, zatiaľ čo v Ázii je to 65% a v Latinskej Amerike a v Antilách 45%.²⁷ Takýto druh zodpovednosti si vyžaduje veľa energie a času stráveného prácou. Ženy majú okrem toho vo väčšine prípadov na starosti aj vykonávanie domácich prác a výchovu detí a popri tom sa venujú a pomáhajú starším ľuďom. Dopady klimatických zmien tak zväčšujú ich pracovnú vyťaženosť.

- Čeliac znehodnocovaniu pôdy a nedostatku prírodných zdrojov, množstvo mužov sa rozhoduje pre migráciu a vydáva sa hľadať alternatívne finančné príjmy. „Vo vysoko položených oblastiach Ánd 60% žien potvrdilo, že ich manželia zvyknú cestovať za prácou do baníckych obcí, kde je dopyt po dodatočnej pracovnej sile.“²⁸ Rovnako v roku 2008 vládny prieskum v Nepále ukázal, že podiel rodín, v ktorých je žena „hlavou domácnosti“, stúpol zo 14 na 22%.²⁹

- Vyludňovanie vidieckych oblastí patrí ku klasickým a opakujúcim sa interným migračným procesom. Životné podmienky v atraktívnych mestských centrách sú však náročné pre nováčikov. Mestá, do ktorých migrujúce ženy prichádzajú, nie sú dostatočne pripravené ani vybavené na to, aby zvládli príval tejto novej populácie a poskytli jej efektívnu sociálnu ochranu. Navyše formálny trh práce je často oveľa dostupnejší pre mužov. Pokiaľ však ide iba o dočasné riešenie, pobyt týchto migrantiek v mestách im môže poskytnúť nové možnosti získania príjmov, ako aj alternatívne riešenia ich nejistej situácie, a tak im pomôcť v boji proti chudobe.³⁰

- Napokon, v oblastiach postihnutých prírodnými katastrofami je poskytovanie zdravotnej starostlivosti matkám a ich deťom často nefunkčné a nedostupné. To sa priamo týka oblastí ako sú očkovanie, plánovanie rodiny či reprodukčné zdravie. Nemožnosť prístupu k vakcinačným programom môže nielen spôsobiť vypuknutie chorôb, ale aj zabrániť deťom, aby išli do školy.

Väčšinu environmentálnych migrantov tvoria „interní vysídlenci“. Podľa Svetovej správy o ľudskom rozvoji, ktorú zrealizoval Program OSN pre rozvoj (UNDP) v roku 2009, hovoríme o 740 miliónoch interných migrantov, čo je približne 4x viac ako celkový počet medzinárodných migrantov.

Je pravdou, že ženy migrujú oddávna, no ženská migrácia ako taká dlho nebola považovaná za významnejší spoločenský jav.³¹ V roku 2011 tvorili ženy 70% migrantov, ktorí prišli z Latinskej Ameriky a usadili sa v Španielsku. V roku 2005 viac ako 65% tých, ktorí opustili Filipíny v snahe nájsť si prácu, boli ženy. Najdôležitejšími príčinami presunu žien boli tradične vydaj alebo zlúčenie rodiny, no čím ďalej, tým častejšie ide skôr o hľadanie alternatívneho príjmu.³² Pre ženy, ktoré tvoria 51% peruánskych emigrantov, zlúčenie rodiny nie je prioritou – skôr sa premiestňujú s cieľom nájsť si prácu v zahraničí. Migrujúce ženy, ktoré sa usadia v Európe, často vykonávajú prácu, ktorá nezodpovedá ich kvalifikácii (upratovačky, pestúanky, ošetrovatelky). Táto práca im však dovoľuje pravidelne domov poselať až 60% platu, zatiaľ čo muži posielajú 10-15% platu, aj to len nepravidelne.³³ Napriek obrovskému prínosu týchto žien vládne programy v krajinách, z ktorých pochádzajú, ktorými prechádzajú alebo ktoré ich prijímajú, takmer vôbec neberú do úvahy ich potreby.

Iným aspektom priamo spojeným so ženskou migráciou (environmentálneho alebo iného pôvodu), ktorý treba okamžite zvážiť, sú riziká, ktoré tieto ženy podstupujú počas celej trasy svojho presunu i v cieľovej destinácii. Ide najmä o riziká spojené so sexuálnym násilím a nelegálnym obchodovaním s ľuďmi. „Riziká spojené s migráciou zďaleka najviac postihujú ženy a dievčatá pre ich zraniteľnosť v oblasti vykorisťovania a násilia, najmä vtedy, ak sú k migrácii donútené alebo sa ocitnú mimo zákona³⁴“, vyhlásila N. Ndiayeová, zástupkyňa generálneho riaditeľa IOM, pri príležitosti Medzinárodného dňa žien 2009.

Ženy potrebujú špeciálnu pozornosť, pretože sú zraniteľnejšie a stretávajú sa s väčším počtom problémov spojených s rešpektovaním ich základných práv. Parlamentné zhromaždenie Rady Európy za rok 2008 vo svojej správe „Migrácia a environmentálne vysídľovanie: výzva pre 21. storočie“ odporúča „mať na zreteli rodovú otázku pri vytváraní národných a medzinárodných politík a ochranných rámcov environmentálnej migrácie“.³⁵

²⁶ Ibid.

²⁷ Medzinárodná organizácia Frankofónie (OIF), *Changement climatique : les femmes premières victimes* (Klimatické zmeny: ženy ako prvé obeť), 30. august 2012. <http://genre.francophonie.org/spip.php?article953>

²⁸ Ibid.

²⁹ NAWAR, Navesh, *Nepal's female farmers fear climate change* (Nepálske farmárky sa obávajú klimatických zmien), Inter Press Service News Agency.

³⁰ Medzinárodné centrum pre rozvoj migračnej politiky (ICMPD) a Generálne riaditeľstvo pre medzinárodnú spoluprácu a rozvoj (DG DEVCO), diskusia za okrúhlym stolom na tému „Dopad nútenej a environmentálnej migrácie na rozvoj“, 4. a 5. september 2012.

³¹ Informačná sieť pre trvalo udržateľný rozvoj a medzinárodnú solidaritu (RITIMO), *Femmes en migration* (Migrujúce ženy), október 2011.

³² Genre et Action : portail d'informations et de ressources sur genre et développement (Rod a akcia: informačný portál obsahujúci zdroje na tému rodu a rozvoja), *Les femmes : des migrantes (pas) comme les autres* (Ženy – (nie) takí migranti ako ostatní), 30. september 2006. <http://www.genreenaction.net/spip.php?article4258>

³³ Ibid.

³⁴ *La vulnérabilité des femmes migrantes aggravée par le manque d'accès aux services de santé maternelle et infantile* (Zraniteľnosť migrujúcich žien umocnená chýbajúcim prístupom ku zdravotnej starostlivosti poskytovanej matkám a deťom), tlačová správa IOM, 6. marec 2009.

³⁵ Parlamentné zhromaždenie Rady Európy, dokument č. 11785, 23. december 2008, správa *Migrácia a environmentálne vysídľovanie: výzva pre 21. storočie*, dostupné vo francúzštine na adrese <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=12098&Language=FR>

adaptácia vs. migrácia?

A/ Adaptácia

Ukázali sme si, do akej miery môžu mať zmeny klímy nepriaznivé sociálne, ekonomické a environmentálne dôsledky na obyvateľov, najmä v oslabených krajinách Juhu. Tí sú v snahe čeliť náročnej životnej situácii a bojovať proti klimatickým zmenám (zmierňovanie) nútení hľadať riešenia, ktoré by im umožnili prežiť (prispôsobenie sa). Druhá časť štúdie sa venuje práve tejto nútenej adaptácii.

1/ financovanie adaptácie a medzinárodné podporné mechanizmy

V roku 2010 sa na Konferencii OSN o zmene klímy v Kankúne uznalo, že obeť klimatických zmien majú nárok na podporu zo strany Zeleného klimatického fondu, finančného mechanizmu OSN spadajúceho pod Rámcový dohovor OSN o zmene klímy. Ten má za úlohu zabezpečiť, aby sa fondy najrozvinutejších krajín dostali ku krajinám najzraniteľnejším, a tým pomohli vypracovať projekty v boji proti následkom zmeny klímy. Zatiaľ však nevieme, akým konkrétnym spôsobom má fungovať tento Fond, do ktorého by sa mala sústrediť väčšina sľúbených finančných prostriedkov, a tak je možné, že ide iba o ďalší prázdny sľub.

„Adaptačný fond vytvorený pred niekoľkými rokmi a už dostatočne operatívny sa z finančných dôvodov ocitol vo vážnych problémoch. Jeho správcovia teda v roku 2012 vyhlásili poplach a požiadali do konca roka 2013 o finančný príspevok vo výške 100 miliónov dolárov, ktorý by fondu umožnil naďalej fungovať. To bolo umožnené vďaka štedrosti niekoľkých krajín, najmä európskych, z ktorých len Belgicko prispelo sumou 3,25 miliónov eur,“ potvrdila V. Rigotová, výskumná pracovníčka oddelenia Životného prostredia a rozvoja CNCD-11.11.11 vychádzajúc z varšavskej konferencie zmluvných strán COP-19 v novembri 2013.

Spresnila tiež, že „je to dobrá správa, no treba ju brať

s rezervou, v prvom rade preto, že ide len o omrvinky v porovnaní so žiadosťou krajín Juhu o finančný záväzok vo výške 60 miliárd dolárov na účely zmiernenia a adaptácie pre obdobie 2013-2015. Navyše 90% tejto sumy pochádza od európskych krajín, keďže USA, Veľká Británia, Japonsko, Austrália a iní túto žiadosť spojenú s adaptáciou úplne odignorovali. Napokon, zatiaľ nie sú známe všetky detaily financovania adaptácie, a tak nevieme, či sú tieto peniaze nové a doplnkové vzhľadom na oficiálnu rozvojovú pomoc (APD). Mám na mysli najmä príspevok federálnej vlády vo výške 1,5 milióna k celkovej belgickej sume 3,25 milióna eur. Analýza ukáže, či nešlo len o akúsi „recyklovanú“ čiastku oficiálnej rozvojovej pomoci.“³⁶

V súčasnosti sa uvažuje i nad inými spôsobmi financovania medzinárodných podporných mechanizmov v boji proti klimatickým zmenám.³⁷ Spolu so zmierňovaním a adaptáciou uznanie strát a škôd spôsobených zmenou klímy predstavuje pre krajiny Juhu akýsi tretí pilier v boji proti otepľovaniu. V prípade mimoriadne ničivých alebo zákerných katastrof, keď (už) nie je možné prispôbiť sa, sa južné krajiny dožadujú medzinárodnej odpovede a pomoci obetiam klimatických zmien.

„Krajiny Severu na čele s USA boli zásadne proti, najmä pokiaľ ide o kompenzáciu, ktorá by zahŕňala finančné odškodnenie. Mechanizmus sa nakoniec vytvoril, no dočasne len pod hlavičkou adaptácie, a nebude tak tvoriť tretí pilier, o ktorý žiadali južné krajiny. Navyše ho bude treba znovu prerokovať o dva roky (2015) v Paríži, a tak môžeme konštatovať, že tento kompromis značne pokrívava. Európska únia bola v tejto otázke zdržanlivá, nevyjadrila jasne svoj súhlas s vytvorením daného mechanizmu“, s poľutovaním konštatuje V. Rigotová.³⁸

Napriek neúspešným rokovaniam na varšavskej COP-19 v roku 2013 bude podporný mechanizmus opäť na programe v rokoch 2014 (COP-20 v Lime)

Hovoriť migrantom, kam majú svoje peňažné prevody smerovať, a žiadať ich, aby sami financovali to, čo by mal financovať štát, však nie je všeobecne považované za prijateľné riešenie.

a 2015 (COP-21 v Paríži). Na tento termín sa plánuje aj podpísanie novej medzinárodnej dohody o zmene klímy.

Je známe i to, že sumy, ktoré migranti posielajú do krajiny svojho pôvodu, sú vyššie ako oficiálna rozvojová pomoc.³⁹ Niektoré politické štruktúry sa usilujú povzbudiť diaspóru k peňažným prevodom a usmerniť ich na rozvojové projekty podporujúce prispôsobenie sa klimatickým zmenám. Na európskej úrovni o tom svedčí napríklad jedno z odporúčaní Skupiny zelených v Europarlamente, v stanovisku nazvanom „Klimatické zmeny, utečenci a migrácia“ z mája 2013: „V spolupráci s diaspórami a domácim spoločenstvom by sme mali preskúmať, ako použiť tieto peniaze na posilnenie odolnosti životného prostredia.“ Hovoriť migrantom, kam majú svoje peňažné prevody smerovať, a žiadať ich, aby sami financovali to, čo by mal financovať štát, však nie je všeobecne považované za prijateľné riešenie - tým skôr, že tieto peňažné prevody už samy osebe zohrávajú úlohu sociálnej pokladne podporujúcej rodiny migrantov, ktoré zostali doma.

2/ pozerat' sa na migráciu ako na formu adaptácie

Migrácia je oddávna istou formou prispôsobenia sa socioekonomickým ťažkostiam, zhoršovaniu kvality životného prostredia či konfliktom. Javí sa ako stratégia umožňujúca prežiť, ochrániť si život, zabezpečiť si živobytie alebo nové zdroje príjmov. Podľa rozhodnutia osoby a nevyhnutne aj podľa zákonov týkajúcich sa povolenia na pobyt či pracovného povolenia pre cudzincov, ktoré platia v hostiteľskej alebo tranzitnej krajine, rozlišujeme dočasnú alebo trvalú, individuálnu alebo kolektívnu (rodinnú) migráciu.

Výsledky štúdie na tému vnútroštátnych presunov v Bangladéši, ktorú zrealizovali D. Kniveton a M. Martin, výskumní pracovníci britskej University of Sussex v spolupráci s University of Dhaka potvrdzujú, že „v praxi migranti takmer nikdy nespomínajú klímu ako dôvod, pre ktorý sa premiestňujú. V skutočnosti však migrácia predstavuje v boji proti klimatickým zmenám účinnú adaptačnú stratégiu, ktorá ľuďom pomáha pripraviť sa alebo sa spamätať z následkov environmentálnych zmien a neistoty, ktorá z nich plynie. [...] Keď v Bangladéši dôjde k záplavám alebo salinizácii poľnohospodárskej pôdy, roľníci si v meste dočasne môže nájsť prácu ťahača riekse alebo predavača plastových hračiek, zarobiť si a vrátiť sa domov s nádejou na lepšiu sezónu. Mnoho žien si nachádza prácu v textilných závodoch.“⁴⁰

Roľník z mexického Hueyotlipan hovorí: „Časy sa zmenili... Dážď prichádza neskôr, teraz produkujeme menej. Jediným riešením je odísť, aspoň na nejaký čas. Každý rok pracujem tri až päť mesiacov v americkom Wyomingu, to je hlavný zdroj mojich príjmov.“⁴¹

³⁶ RIGOT, Véronique, *Quatre „moins“ pour ceux qui souffrent du climat* (Štyri „mínusy“ pre tých, ktorí trpia kvôli klíme). Dostupné vo francúzštine na adrese <http://www.cncd.be/Quatre-moins-pour-ceux-qui>

³⁷ Pozri tiež *Pertes & profits sur le climat. Quelle assistance aux victimes ?* (Straty a zisky spojené s klímou – ako pomôcť obetiam?). Point Sud č. 9, štúdie CNCD-11.11.11, november 2013.

³⁸ RIGOT, Véronique, *op.cit.*

³⁹ V roku 2010 migranti pracujúci a žijúci v Belgicku poslali mimo EÚ spolu 394 miliónov eur - minimálne čo sa týka súm prevedených oficiálnymi prostriedkami. FINANcité Magazine, č. 24, december 2011.

⁴⁰ KNIVETON, Dominic a MARTIN, Max, *Article Climat : des mythes sur la migration entravent l'adaptation aux changements* (Články o klíme: mýty o migrácii brzdia adaptáciu na zmeny). <http://www.scidev.net/afrique-sub-saharienne/changements-climatiques/opinion/climat-des-mythes-sur-la-migration-entravent-l-adaptation-aux-changements.html>

⁴¹ *Ibid.*

V niektorých situáciách existuje riziko, že migranti sa usadia natrvalo, a hostiteľské krajiny to musia vziať do úvahy pri vypracovaní politiky ich prijímania i opätovného presídlenia do krajiny pôvodu: „vietnamskí pestovatelia ryže, ktorí sezónne migrujú do miest počas období záplav, aby tak spestrili svoje príjmy, boli nútení usadiť sa tam natrvalo v dôsledku silných povodní, ktoré úplne zničili ich vidiecke životné prostredie. Komunity žijúce v Mozambiku pozdĺž riek Zambezi a Limpopo sa tradične podľa období presúvali mimo riečnych nív, aby sa tak vyhli záplavám. No po katastrofických povodniach v rokoch 2000, 2001 a 2007 samotná vláda vyzvala obyvateľov tohto regiónu, aby sa presťahovali natrvalo.“⁴²

Podľa F. Gemenna, „klimatická migrácia je vo všeobecnosti prezentovaná ako jeden z najdramatickejších dôsledkov globálneho otepľovania. Takáto koncepcia sa veľkou mierou podieľa na deterministickej vízii tohto fenoménu, na základe ktorej sú migranti výlučne považovaní za obeť odkázané na pomoc.“⁴³

Mnohé z týchto migrácií sa uskutočňujú na vnútroštátnej úrovni, najmä z vidieckych oblastí do miest. Ako zdôrazňujú D. Kniveton a M. Martin, problémom je, že „migrantom sa dostáva len veľmi malá pomoc, aby mohli opustiť zraniteľné oblasti, nájsť si novú lokalitu či vrátiť sa domov. [...] Končia teda v slumoch alebo neorganizovaných zoskupeniach na periférii rozvíjajúcich sa miest, vystavení povodniam a iným rizikám. Miestne vlády často nie sú schopné ponúknuť im dôstojné životné podmienky a bezpečnú infraštruktúru.“⁴⁴

V súlade s trvalo udržateľným rozvojom vidieckych oblastí je teda pri zavádzaní politik spojených s environmentálnou migráciou nevyhnutné zohľadniť aj politiku urbanizácie v rámci komplexov, ktoré by mali pritiahnuť novú populáciu (v oblasti infraštruktúry, ubytovania, pracovných pozícií, sociálnej ochrany, atď.).

Výskumný projekt EACH-FOR sa venoval porovnaniu 23 prípadových štúdií migrácie v dôsledku zhoršovania kvality životného prostredia. Štúdia poukázala na spojitosť medzi environmentálnymi zmenami a migráciou, no odhalila tiež, že jednotlivé skupiny obyvateľstva nereagujú na zhoršovanie kvality životného prostredia rovnako: kým zvýhodnené skupiny zvyknú migrovať medzi prvými, tí najzraniteľnejší často nemajú ani minimálne prostriedky, ktoré by im umožnili migráciu zvažovať.

V niektorých prípadoch nie je možné slobodne sa rozhodnúť, či už pre migráciu alebo proti nej, ako tomu bolo napríklad v roku 2005 v Louisiane, ktorou sa prehnal hurikán Katrina. Väčšina osôb, prevažne afroamerického pôvodu, nemala z finančných dôvodov možnosť premiestniť sa, a tak škody spôsobené touto prírodnou katastrofou pocítila v plnej miere. „Jednou z tragédií Katriny bolo, že tento hurikán zasiahol Spojené štáty 29. augusta, čiže tri dni pred výplatou. V momente, keď bolo treba odísť, ľudia ešte nemali k dispozícii svoje výplaty, a tak mnohé z najchudobnejších rodín boli nútené zostať na mieste,“⁴⁵ vysvetľuje F. Gemenne.

Iné empirické výskumy ukazujú, že „migrácia môže [...] byť stratégiou, ktorú si osoby osvoja v snahe prispôbiť sa zhoršenému stavu svojho prostredia, pokiaľ na to dostanú základné prostriedky.“⁴⁶

Podľa výskumných pracovníkov, ktorých sme citovali vyššie, riešenie spočíva v zavedení takých miestnych, regionálnych a medzinárodných politik, ktoré by uľahčovali migráciu, namiesto toho, aby jej kládli prekážky. Na migráciu by sa odteraz malo pozeráť ako na istú formu opatrení súvisiacich s environmentálnymi rizikami. To si vyžaduje lepšie prepojenie environmentálnych a migračných politik, ktoré sa dosiaľ vyvíjali v dvoch odlišných sférach.

Nesmieme však zabúdať ani na to, že akákoľvek forma „nútenej“ migrácie môže byť sprevádzaná i psychickým utrpením. Povinnosť náhle, nečakane a v zmätku opustiť majetok či obydlie, vzdať sa svojej

profesionálnej činnosti, sociálnych väzieb, istôt a spomienok bez toho, aby sme vedeli, že ich znovu nájdeme v neporušenom stave, vždy vyvoláva u jednotlivca i členov jeho komunity úzkosť a strach.

B/ Právne rámce vnútorného a vonkajšieho premiestňovania sa

Pokiaľ sa na migráciu máme pozerat' ako na adaptačnú stratégiu, treba poznamenať, že konkrétne právne rámce v tomto ohľade sú veľmi zriedkavé. V oblasti environmentálnej migrácie momentálne existujú len také právne rámce, ktoré sa vzťahujú na vnútorné premiestňovanie – vôbec alebo len veľmi málo sa hovorí o osobách migrujúcich za hranice.

Hlavné zásady OSN (1998)⁴⁷ ponúkajú medzinárodný právny rámec, ktorý sa týka vnútorného premiestňovania, no nie je všeobecne záväzný.

Nedávna iniciatíva Nansen (2012), s ktorou prišli vlády Nórska a Švajčiarska⁴⁸, by mala zabezpečiť väčšiu ochranu osobám, ktoré sa v dôsledku zhoršovania kvality životného prostredia presunuli za hranice svojej krajiny. Tento program pre ochranu by mal byť postavený na konkrétnych opatreniach v oblastiach ako prevencia, ochrana či asistencia počas pobytu v zahraničí i návratu domov. Ide vlastne o medzivládny konzultačný proces. Od roku 2012 do roku 2014 prebehnú konzultácie s vládami i zástupcami občianskej spoločnosti v regiónoch mimoriadne poznačených daným problémom. Táto výmena skúseností by mala umožniť medzinárodný dialóg a viesť k formulácii konkrétneho programu pre ochranu. Iniciatíva Nansen však už v júni 2011 predstavila 10 princípov, ktoré by mali usmerňovať politické a iné aktivity, a čeliť tak výzvam environmentálnej migrácie.⁴⁹

V roku 2005 Výzva z Limoges⁵⁰, ktorú podpísalo mnoho vedcov a výskumných pracovníkov, sprevádzala projekt Medzinárodného dohovoru o environmentálnych vysídlencoch. Cieľom tohto Dohovoru je zabezpečiť vnútroštátnu i medzinárodnú

ochranu tým, ktorí sa premiestňujú z environmentálnych dôvodov. Podľa odborníka na environmentálne právo M. Prieura, ktorý spoluinicioval danú Výzvu, „je jediným riešením vytvorenie špeciálnej celosvetovej environmentálnej organizácie, ktorá by fungovala ako nezávislý orgán s dostatočnými finančnými prostriedkami. Bez podobného inštitucionálneho aparátu výzva zostane v čisto teoretickej rovine, bez akéhokoľvek dosahu či prostriedkov na jej aplikáciu.“⁵¹

Hlavné zásady OSN síce ponúkajú medzinárodný právny rámec vnútroštátnych presunov, no patria len do oblasti *soft law*, teda tzv. „mäkkého“, nezáväzného práva. Kampalský dohovor⁵² Africkej únie zachádza ďalej. Zahŕňa právo na ochranu a asistenciu pre osoby, ktoré sa premiestňujú za hranice svojej krajiny v rámci afrického kontinentu. Článok 4 tohto

⁴² RENNER, Michael, *Changement climatique et réfugiés environnementaux* (Klimatické zmeny a environmentálni utečenci). Avanti, november 2013. <http://www.avanti4.be/analyses/article/changement-climatique-et-refugies>

⁴³ Van der Geest, 2008 a Poncelet, Gemenne a Martinello, 2008.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ Seminár CIRÉ, *Les migrants de l'environnement : état des lieux et perspectives* (Environmentálni migranti – súčasný stav a perspektívy), jún 2010. <http://cire.be/thematiques/politiques-migratoires/620-les-migrants-de-lenvironnement-etat-des-lieux-et-perspectives>

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ Úrad vysokého komisára OSN pre utečencov (UNHCR), *Principes directeurs relatifs au déplacement de personnes à l'intérieur de leur propre pays* (Hlavné zásady o presídlení v rámci štátu). Dostupné vo francúzštine na adrese <http://www.unhcr.fr/4b163f436.html>

⁴⁸ Iniciatívu Nansen bude koordinovať riadiaca skupina zložená zo štátov Juhu i Severu (Švajčiarsko, Nórsko, Austrália, Kostarika, Mexiko, Keňa, Filipíny a čoskoro možno i Nemecko) pod vedením Nórska a Švajčiarska. <http://www.nanseninitiative.org>

⁴⁹ http://www.nanseninitiative.org/sites/default/files/Nansen%20%Principles_1.pdf

⁵⁰ Výzva z Limoges o ekologických (a environmentálnych) utečencoch, 23. júna 2005.

www.cidce.org/pdf/Appel%20%de%20Limoges.pdf

⁵¹ *Ibid.*

⁵² http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Treaties/text/Convention%20on%20IDPs_Fr.pdf

Naše odporúčania kladú dôraz na potrebu zmierniť zmenu klímy, potrebu väčšmi investovať do výskumu, no tiež nevyhnutnosť, s akou musia štáty uznať, že migrácia je súčasťou riešení celosvetových environmentálnych problémov.

F. Crépeau, spravodajca OSN pre ľudské práva migrantov

dohovoru vyhlasuje: „Každá osoba má právo na ochranu pred svojvoľným presunom.“ Tento článok zaväzuje jednotlivé štáty k tomu, aby „rešpektovali svoje záväzky vyplývajúce z medzinárodného práva, najmä v oblasti ľudských práv a humanitárneho práva, s cieľom predísť a zabrániť podmienkam vedúcim k svojvoľnému premiestňovaniu osôb, a zaviesť systém včasného varovania na úrovni celého kontinentu.“

V kategórii zakázaného svojvoľného premiestňovania sa nájdeme predovšetkým „nútenú evakuáciu v prípade prírodných katastrof alebo pohrôm spôsobených človekom alebo inými príčinami, ak sa evakuácia nevyžaduje z hľadiska bezpečnosti a zdravia dotknutých osôb.“

Kampalský dohovor tak premieňa Hlavné zásady OSN na záväznú právnu normu. Hoci ide len o regionálny nástroj, predstavuje dôležitý krok smerom k definovaniu konkrétneho právneho rámca.

C/ Diskusia o špecifickej ochrane environmentálnych migrantov

Okrem ťažkostí s identifikovaním „environmentálnych migrantov“ sa vynára ďalšia kľúčová otázka. Ak v skutočnosti nie je možné jednoznačne odlíšiť environmentálnych migrantov od ostatných, je spravodlivé zavádzať rozdiely v zaobchádzaní s nimi na základe kritéria, ktoré nemožno objektívne definovať? Môžeme povedať, že environmentálny migrant je nevyhnutne zraniteľnejší ako neenvironmentálny migrant?

Názory na tieto otázky sa rôznia. Definícia štatútu utečenca, ktorá je dnes všeobecne uznávaná medzinárodným právom, bola stanovená v Ženevskej konvencii v roku 1951. O štatút utečenca sa môže uchádzať osoba, ktorá sa nachádza mimo krajiny svojho pôvodu a má oprávnené obavy pred prenasledovaním z rasových, náboženských a národnostných dôvodov alebo z dôvodu príslušnosti k určitej sociálnej skupine alebo zastávania určitých politických názorov.

Diskusia o štatúte „klimatických“ utečencov (zatiaľ sa nehovorí o environmentálnych utečencoch) je pomerne nová. Ako prvý použil termín „klimatickí utečenci“ egyptský výskumný pracovník E. El-Hinnawi v roku 1985 v správe Programu OSN pre životné prostredie (UNEP).⁵³ V súčasnosti doplnkovú ochranu v dôsledku *prírodných katastrof*⁵⁴ ponúka len Švédsko a Fínsko. Švédsky zákon týkajúci sa utečencov (kapitola 4, článok 2) sa vzťahuje na všetky osoby, ktoré „sa nemôžu vrátiť do krajiny svojho pôvodu následkom ekologickej katastrofy“ v kategórii „iné osoby, ktoré potrebujú ochranu“. Článok 88 finskeho zákona týkajúci sa cudzincov

taktiež poskytuje ochranu osobám, ktoré sa nemôžu vrátiť do svojej krajiny „z dôvodu ozbrojeného konfliktu alebo ekologickej katastrofy“, a prideliť im povolenie na pobyt.⁵⁵

Vyššie uvedené je v zhode so zásadou nenavracania, resp. zákazu vyhostenia alebo vrátenia (tzv. non-refoulement). Táto zásada bola definovaná vo viacerých medzinárodných nástrojoch týkajúcich sa utečencov, na regionálnej i celosvetovej úrovni. Na svetovej úrovni treba spomenúť predovšetkým Ženevskú konvenciu z roku 1951 o štatúte utečencov, ktorá v článku 33 ods. 1 hovorí: „Žiadny zmluvný štát nevyhostí utečenca akýmkoľvek spôsobom alebo ho nevráti na hranice území, na ktorých by jeho život alebo jeho osobná sloboda boli ohrozené z dôvodov jeho rasy, náboženstva, národnosti, príslušnosti k určitej sociálnej skupine alebo zastávania určitých politických názorov.“ Toto ustanovenie je jedným z kľúčových článkov Konvencie z roku 1951.

Spojené štáty tiež zaviedli podobné právo na azyl v roku 1998, keď sa Strednou Amerikou prehnal hurikán Mitch.⁵⁶ Americký zákon o imigrácii z roku 1990 zaručuje v prípade povodní, epidémií, zemetrasení a sucha dočasnú ochranu osobám, ktoré museli utiecť na americké územie, pokiaľ krajina ich pôvodu nie je schopná zariadiť návrat svojich štátnych príslušníkov. Krajiny v tiesňovej situácii musia v takom prípade poslať USA oficiálnu žiadosť. Návrhy uznesení v tomto zmysle boli na národnej úrovni predložené i belgickému⁵⁷ a austrálskemu Senátu či Rade Európy.

Niektoré medzinárodné inštitúcie ako IOM a Úrad vysokého komisára OSN pre utečencov (HCR) k tomuto problému vyjadrili jasnejšie stanovisko. HCR aj IOM sú presvedčené, že použitie slova „utečenec“ je citlivou záležitosťou pre jeho špecifický význam v medzinárodnom práve ako ho definuje Ženevská konvencia z roku 1951.

HCR si myslí, že v súčasnom medzinárodnom

kontexte by bolo nebezpečné otvárať diskusiu o revízii Ženevskej konvencie s cieľom pridať napríklad dodatkový protokol umožňujúci vytvoriť štatút klimatického utečenca. Riskovali by sme tak, že jediným výsledkom by bolo zníženie súčasných štandardov v oblasti medzinárodnej ochrany, čo by v konečnom dôsledku bolo kontraproduktívne.⁵⁸

⁵³ Program OSN pre životné prostredie (UNEP) definuje environmentálnych utečencov ako „osoby nútené dočasne alebo natrvalo opustiť svoje tradičné obydlie v dôsledku zhoršenia kvality prostredia (spôsobeného prírodou alebo človekom), ktoré vážne narúša ich životné podmienky a / alebo výrazne znižuje ich životnú úroveň.“

⁵⁴ Viac informácií o doplnkovej ochrane na adrese <http://www.espace-citoyen.be/article/848-le-statut-de-protection-subsidaire>

⁵⁵ Parlamentné zhromaždenie Rady Európy, dokument č. 11785, 23. december 2008. *Migrations et déplacements environnementaux : un défi pour le XXIe siècle* (Migrácia a environmentálne vysídľovanie – výzva pre 21. storočie). Správa Švédky Tiny Ackeoftovej, členky Aliancie liberálov a demokratov pre Európu a Parlamentného zhromaždenia Rady Európy.

⁵⁶ *Il faut créer une régie d'assistance des réfugiés climatiques* (Treba vytvoriť riadiaci orgán na pomoc klimatickým utečencom). Rozhovor s F. Gemenom, Journal du dimanche (JDD), 16. december 2009. <http://www.lejdd.fr/Ecologie/Climat/Actualite/Il-faut-creer-une-regie-d-assistance-des-refugies-climatiques-158500>

⁵⁷ Návrh uznesenia, ktorý podporuje uznanie špecifického štatútu klimatických utečencov, predložený 14. októbra 2008 belgickej Snemovni reprezentantov Juliette Bouletovou, Wouterom Devriendtom a Zoé Genotovou. V októbri 2013 predložilo ECOLO-GROEN belgickej Snemovni reprezentantov nové uznesenie s názvom *Proposition de résolution relative aux migrations dues aux changements climatiques et environnementaux* (Návrh uznesenia o migrácii spôsobenej klimatickými a environmentálnymi zmenami).

⁵⁸ *Créer un statut aux migrants environnementaux n'est pas une solution suffisante au problème* (Vytvorenie štatútu environmentálneho migranta nie je dostatočným riešením problému). Rozhovor s F. Gemenom, Actu-environnement, 7. september 2011. <http://www.actu-environnement.com/ae/news/francois-gemenne-iddri-migrations-environnementales-staut-somalie-adaptation-climatique-13427.php4>

F. Gemenne podporuje tento názor: „V súčasnej situácii štáty nemajú prečo upravovať Ženevskú konvenciu. Ak by tak urobili, prinieslo by to opačný výsledok – väčšmi uzavreté hranice. Preto to je veľmi zlý nápad. Dokonca ani asociácie, ktoré sa venujú utečencom, o to nežiadajú, lebo sa boja zavedenia väčších obmedzení.“⁵⁹

Navyše, väčšina osôb migrujúcich z environmentálnych príčin sa premiestňuje v rámci svojej krajiny a často len na krátke obdobie. Medzinárodná ochrana by tak bola relatívne zbytočná. Migranti, ktorí prekročia hranice, majú často viacero dôvodov, či už ekonomických, sociálnych alebo environmentálnych.⁶⁰ Vysoký komisár OSN pre utečencov A. Guterres pripomína, že „zodpovednosť pripadá v prvom rade príslušným štátom, ktoré v tomto duchu musia konať v súlade s Hlavnými zásadami o presídlení v rámci štátu.“⁶¹

HCR skúma i spojitosti medzi klimatickými zmenami a osobami bez štátnej príslušnosti. Navrhuje zväziť zavedenie multilaterálnych dohôd, ktoré by v ideálnom prípade umožnili ohrozeným skupinám obyvateľstva usadiť sa inde s istým právnym statusom (dvojité občianstvo, rešpektovanie kultúry, právo na pobyt, sociálne zabezpečenie, atď.). Úrad je toho názoru, že získanie efektívneho občianstva by sa malo riešiť skôr, než zmiznú akékoľvek väzby na predošlý štát, aby sa zabránilo prípadom, keď sa osoby dočasne ocitnú bez štátnej príslušnosti. Stanovuje istý počet podmienok na uzatvorenie takýchto dohôd, okrem iného účasť na rokovaniach zo strany postihnutých skupín obyvateľstva a vlád jednotlivých ostrovných štátov, ktorých sa situácia najväčšmi dotýka.⁶²

Podľa IOM sa vo svete momentálne nachádza 15,4 milióna utečencov. Pokiaľ by bol zavedený štatút klimatického či environmentálneho utečenca, zdá sa, že by mal značný počet potenciálnych kandidátov. Hovorca IOM P. Chauzy si myslí, že „mnohé krajiny si uchovávajú neisté právne predpisy, aby nemuseli

priať obeť klímy.“⁶³ Práve táto právna neistota dovolila Austrálii v roku 2008 odmietnuť skupinovú žiadosť o azyl zo strany obyvateľov Tuvalu.⁶⁴

IOM teda odporúča skôr komplexný prístup k riešeniu otázky environmentálnej migrácie založený na nasledujúcich princípoch: „V čo najväčšej miere obmedziť nútenú migráciu spôsobenú environmentálnymi faktormi; v prípade nútenej migrácie poskytnúť dotknutým skupinám obyvateľstva pomoc a ochranu a nájsť trvalo udržateľné riešenia, a napokon zariadiť, aby migrácia vychádzala zo stratégie prispôsobenia sa klimatickým zmenám.“⁶⁵ Nemožno však tvrdiť, že zásady, ktoré IOM navrhuje, nevyhnutne smerujú k uplatneniu tejto stratégie. Naopak, množstvo konkrétnych aktivít zo strany IOM do istej miery odráža negatívny postoj voči premiestňovaniu sa tým, že kladie väčší dôraz na schopnosť adaptácie a „stabilizáciu“ obyvateľstva ako na jednotlivé politiky v oblasti mobility.⁶⁶

Rôzne výskumné skupiny poskytujú odlišné typy odporúčaní, ktoré sa niekedy len ťažko uplatňujú v praxi. Niektoré z nich obhajujú zásadu „znečisťovateľ platí“, na základe ktorej by štáty mali prijímať obeť klímy v pomere k miere, do akej znečisťujú životné prostredie. Iné zdôrazňujú, že obeť klímy sa nachádzajú v špecifickej situácii perzekúcie. Keďže za negatívne dopady klimatických zmien nesú zodpovednosť najmä krajiny západného sveta, dalo by sa hovoriť o perzekúcii rozvojových krajín zo strany krajín industrializovaných. O perzekúcii niektorí hovoria aj v prípade, že štáty vedia o rizikách spôsobených zmenou klímy, ktorým je vystavené ich obyvateľstvo, no nehovoria o nich, dobrovoľne ich zatajujú a nepodnikajú žiadne opatrenia na to, aby upozornili a ochránili svoju populáciu. A ten, kto hovorí o perzekúcii zo strany štátov, hovorí aj o nevyhnutnosti a prípadne i možnosti žiadať pre obeť medzinárodnú ochranu.⁶⁷

Táto téma je teda do značnej miery polemická. Máme však pocit, že sústrediť sa výhradne na vytvorenie nového štatútu klimatického utečenca, ktorý by

Kým sa však dočkáme väčšej ucelenosti v belgickej i európskej politike, pokiaľ adaptácia (už) nie je možná, medzinárodné spoločenstvo je povinné poskytnúť pomoc osobám, ktoré potrebujú ochranu.

umožnil prístup k medzinárodnej ochrane, nie je dobrým riešením, a to z viacerých dôvodov. Po prvé, jednoznačná definícia kritérií, ktoré sa dajú považovať za určujúce pre túto kategóriu migrantov, je len ilúziou, najmä preto, že príčiny migrácie spravidla zahŕňajú množstvo rôznych faktorov. Po druhé, tieto presuny sú vo väčšine prípadov vnútroštátne, a tak sa na ne z právneho hľadiska Ženevská konvencia z roku 1951 nevzťahuje. Po tretie, podobný prístup neumožňuje dostať sa k „jadru problému“ a riešiť ho komplexne. Multidisciplinárny prístup spájajúci environmentálnu, migračnú, sociálnu a hospodársku politiku sa tak javí ako jediný impulz umožňujúci zaviesť jednotnú politiku so skutočným, pozitívnym a udržateľným dopadom, ktorá by všetkým zaručila dôstojné životné podmienky.

Kým sa však dočkáme väčšej ucelenosti v belgickej i európskej politike, pokiaľ adaptácia (už) nie je možná, medzinárodné spoločenstvo je povinné poskytnúť pomoc osobám, ktoré potrebujú ochranu, a to najmä vďaka rozšíreniu poľa pôsobnosti pri prístupe k doplnkovej ochrane pre tých, ktorí sa premiestnili v dôsledku environmentálnych faktorov. Ako sme mali možnosť vidieť vyššie, to si v prvom rade vyžaduje široký konsenzus o prvkoch definície environmentálnej migrácie. Prípad Tuvalčanov, ktorým mizne ostrov následkom stúpania hladiny oceánov, alebo najnovšie i prípad Filipíncov, ktorých cyklón Haiyan obral o všetko, čo mali, sú ukážkou toho, aká nevyhnutná je ochrana v kontexte nepopierateľných environmentálnych príčin. Vďaka nej sú obeť chránené, až pokiaľ sa v postihnutej oblasti nezačne s rekonštrukciou a nebude možné pomýšľať na opätovné usadenie sa.

Takýto postup v sebe zahŕňa väčšie možnosti

mobility pre jednotlivcov. Aby mal úspech, je nevyhnutné zmeniť výhradne negatívny postoj k migrácii a nadviazať spoluprácu na regionálnej i medzinárodnej úrovni, v prospech migrácie ako nástroja na adaptáciu. Závěry a odporúčania F. Crépeaua, spravodajcu OSN pre ľudské práva migrantov, v tomto duchu „kladú dôraz na potrebu zmierniť zmenu klímy, potrebu väčšmi investovať do výskumu, no tiež nevyhnutnosť, s akou musia štáty „uznať, že migrácia je súčasťou riešenia celosvetových environmentálnych problémov“ (§ 92). F. Crépeau vyzýva k zavedeniu národných politík a nadviazaniu spolupráce na regionálnej úrovni s cieľom uplatniť medzinárodné právo ľudských práv (§93).“⁶⁸

⁵⁹ PILLON, Hélène, *Les réfugiés climatiques, ces oubliés du droit international* (Klimatickí utečenci – tí, na ktorých medzinárodné právo zabúda). L'Express, 27. novembra 2013. http://lexpress.fr/actualite/monde/les-refugies-climatiques-ces-oublies-du-droit-international_1302973.html

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ Vedecká správa EXCLIM „Exil climatique“ (Klimatický exil). *Gérer les déplacements des populations dus aux phénomènes climatiques extrêmes* (Zvládnuť presuny obyvateľstva spôsobené extrémnymi výkyvmi počasia) (2010-2013). http://www.reseauterra.eu/exclim/IMG/pdf/exclim_rapport_final.pdf

⁶² *Ibid.*

⁶³ ALLIX, Grégoire, *Les réfugiés climatiques en quête de statut juridique* (Klimatickí utečenci na ceste za právnym štatútom). Október 2009. <http://actualiteantiraciste.blogspot.be/2009/10/les-refugies-climatiques-en-quete-de.html>

⁶⁴ <http://www.novethic.fr/novethic/planete/environnement/climat/quel-statut-pour-refugies-climatiques/129690.jsp>

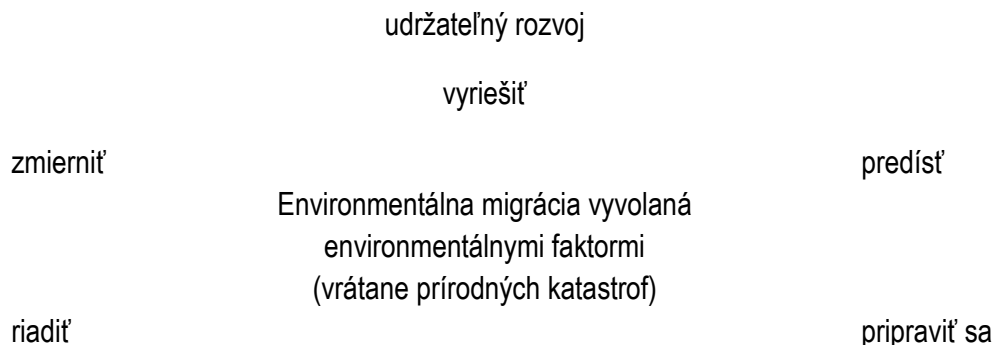
⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ HORNE, Brooke, *What is the status of „environmental refugees“ under international and Australian law?* (Aký status majú „environmentálni utečenci“ v medzinárodnom a austrálskom práve?). Program pre stážistov ANU/CLA, Právnická fakulta, 2006. <http://www.cla.asn.au/Articles/060203BrookeHome.pdf>

⁶⁸ *Ibid.*

Graf 2

Cyklus riadenia migrácie

1/ PREDÍSŤ – Predísť (nútenej) migrácii a zariadiť, aby migrácia vychádzala zo stratégie prispôsobenia sa: v oblastiach vystavených prírodným katastrofám alebo vážne poznačených v dôsledku zmeny klímy je prvoradým cieľom IOM obmedziť neriadené migračné tlaky, predísť nútenej migrácii a dať pozor na to, aby prebiehajúca migrácia bola riadená.

2/ PRIPRAVIŤ SA – Pripraviť sa na potenciálnu migráciu / vysídlenie / presun: napriek investíciám v oblasti preventívnych opatrení môže dôjsť k vysídleniu. Často vychádza zo stratégie prežitia, a pokiaľ nie je možné, môže prísť k významným stratám na ľudských životoch. Preto sú prípravné opatrenia kľúčové, ak chceme minimalizovať ľudské utrpenie a stratu prostriedkov na obživu. V kontexte zhoršovania kvality životného prostredia následkom zvyšovania hladiny morí či dezertifikácie, ktoré môžu isté oblasti zmeniť na neobývatelne, je okrem iného potrebné pripraviť sa na presun.

3/ RIADIŤ – Riadiť (masívnu) migráciu: v prípade presunov je dôležité rýchlo a rozhodne zasiahnuť s cieľom riadiť migráciu, uspokojiť naliehavé humanitárne potreby a zaručiť účinnú ochranu. Environmentálna migrácia, ako každá iná forma migrácie, by vo všeobecnosti a v rámci možností mala byť riadená organizovane a rešpektovať ľudskú dôstojnosť.

4/ ZMIERNIŤ – Zmierniť dosah (nútenej) migrácie: masívna migrácia vrátane presídlenia môže mať nepriaznivé dôsledky pre hostiteľské komunity, najmä v oblasti životného prostredia a prostriedkov na obživu. Pri riešení týchto otázok treba dbať na zmiernenie dopadu migrácie na cieľové komunity.

5/ VYRIEŠIŤ - Čeliť (nútenej) migrácii vďaka udržateľným riešeniam: v prípade nútenej migrácie treba konať tak, aby sa osoby neocitali v pretrvávajúcich, neistých situáciách. Pri väčšine vysídlení vyvolaných prírodnými katastrofami alebo zhoršením kvality životného prostredia hľadanie trvalých riešení zahŕňa aj zabezpečenie udržateľnosti návratu. Pokiaľ sa osoby nemôžu ani nechcú vrátiť, malo by sa pomýšľať na ich integráciu alebo presťahovanie v rámci daného miesta.

Zdroj: OIM Environnement, changement climatique et migration : approche et activités de l'OIM
(IOM Životné prostredie, klimatické zmeny a migrácia: prístup a aktivity IOM)

možné riešenia

A/ Závery a odporúčania

V prvej časti štúdie sme ponúkli všeobecný prehľad vzťahov medzi zhoršovaním kvality životného prostredia, klimatickými zmenami a migráciou. Mali sme možnosť pozorovať, že environmentálna migrácia sa týka všetkých kontinentov, no v rozličnej miere. Vzhľadom na túto situáciu sme skúmali strategické rozhodnutia (politického i právneho charakteru) na miestnej, regionálnej i medzinárodnej úrovni, ktoré by mali byť prijaté s cieľom natrvalo a čo možno najlepšie ochrániť základné ľudské práva tisícok environmentálnych migrantov. Dnes musíme konštatovať, že táto otázka je komplexná, kontroverzná a zatiaľ nevyriešená. Našu úvahu by sme teda chceli zakončiť návrhom základných odporúčaní určených Belgicku a jeho predstaviteľom v priestore európskych i celosvetových rokovaní na tému environmentálnej migrácie.

Základné odporúčania k environmentálnej migrácii⁶⁹

Nie je ľahké prísť s návrhom konkrétnych politických požiadaviek v oblasti environmentálnej migrácie, keďže táto téma zahŕňa a vyžaduje si odpovede z rozličných oblastí, ako migrácia, ochrana životného prostredia⁷⁰, hospodárenie s prírodnými zdrojmi, udržateľný rozvoj, plánovanie miest a vidieka, zdravie, ľudské práva, bezpečnosť, humanitárna pomoc či zmeny klímy.

Hoci si plne uvedomujeme, aké dôležité je v záujme presadzovania jednotných odporúčaní a udržateľného, spravodlivého rozvoja prepojiť a spoločne predložiť rôzne témy týkajúce sa rozvoja, máme dojem, že pre lepšie porozumenie problému by predsa len bolo vhodné vypracovať zoznam „prioritných“ odporúčaní k environmentálnej migrácii.

Odporúčame Belgicku, aby doma zaviedlo a v rámci Európskej únie a/alebo medzinárodného spoločenstva podporilo nasledujúce opatrenia:

V oblasti klimatickej a environmentálnej spravodlivosti,

- najneskôr do roku 2015 prijať spravodlivý, ambiciózny a záväzný medzinárodný rámec, ktorý by na celom svete umožnil znížiť emisie skleníkových plynov a poskytol podporu pri adaptácii na zmenu klímy⁷¹;
- počas summitov, konferencií a iných zhromaždení týkajúcich sa zmeny klímy, migrácie alebo ľudských práv systematicky prehodnocovať dôsledky zhoršovania kvality životného prostredia a klimatických zmien na rešpektovanie ľudských práv;
- so zreteľom na Rámcový dohovor OSN o zmene klímy prijať medzinárodný mechanizmus na zabezpečenie a kompenzáciu.

V oblasti migračnej politiky a politiky ochrany,

- uplatňovať takú politiku, ktorá by podporovala mobilitu a prístup k ochrane, najmä v prospech environmentálnych migrantov, napríklad tým, že by uľahčovala udelenie humanitárnych víz; takýto postup si vyžaduje predovšetkým rozšírenie poľa pôsobnosti pri prístupe k doplnkovej ochrane pre osoby, ktoré sa premiestnili v dôsledku environmentálnych faktorov⁷²;

⁶⁹ Tieto odporúčania sú vyňaté z textu *Recommandations de principe sur les migrations environnementales* (Základné odporúčania k environmentálnej migrácii), ktorý zostavila pracovná skupina „Migrations et développement“ (Migrácia a rozvoj) zo CNCD-11.11.11 v júni 2013.

⁷⁰ V oblasti rešpektovania životného prostredia sa odvolávame na 11 odporúčaní zo strany Plateforme Justice climatique (Platforma klimatickej spravodlivosti), www.cncd.be/Durban-2011-les-revendications-le

⁷¹ Pre viac informácií na túto tému pozri detailnejšie odporúčania Plateforme Justice climatique na adrese <http://www.cncd.be/-justiceclimatique->

⁷² To si vyžaduje zmenu a doplnenie článku 48/4, §2 zákona z 15. decembra 1980.

- podporiť iniciatívu Nansen a aktívne prispieť k tomu, aby vyústila do prijatia globálneho právneho a politického rámca v oblasti environmentálnej migrácie, ktorý by zaručil väčšiu ochranu práv dotknutých osôb.

V oblasti medzinárodnej spolupráce,

- napomáhať miestnemu výskumu, ktorý uskutočňujú aktéri v krajinách Juhu, najmä s cieľom identifikovať špecifické potreby, zamerať sa na zraniteľné skupiny obyvateľstva a poskytnúť im ochranu, ako aj umožniť predvídavý prístup prispôsobený každej situácii;
- vďaka decentralizovanej spolupráci podporiť zavádzanie nástrojov, napríklad finančných, v záujme pomôcť dotknutým krajinám, regiónom, mestám a obciam a povzbudiť ich k tomu, aby
 - definovali a zaviedli jednotnú politiku urbanizácie so zreteľom na migráciu, najmä environmentálnu,
 - zaručili sociálnu ochranu migrujúcej populácie, a tak prispeli k jej integrácii do hostiteľskej spoločnosti.

B/ Doslov

„Pozor, len žiadnu paniku,“ cynicky hlási švajčiarske oddelenie Amnesty International⁷³ vo svojom poslednom videu v reakcii na hlasovanie o novom zákone, ktorý väčšmi obmedzuje prístup žiadateľov k právu na azyl. Presne tak, zachovajme pokoj, nezaplavia nás hordy environmentálnych migrantov, ktoré by naše európske vlády (pripomeňme, že z veľkej časti zodpovedné za ich situáciu) prišli žobrať o pomoc a odškodnenie. Ako sme mali možnosť vidieť, počet environmentálnych migrantov nie je jasný, a krajiny, ktoré ich „prijímajú“, sa nachádzajú predovšetkým na „Juhu“. Štyri pätiny z 15 miliónov utečencov vo svete sú prijímané rozvojovými krajinami. Znovu je teda vhodné poukázať na zneužívanie obrazu migranta ako „oportunistickej obete“ na ospravedlnenie neľudských, bezpečnostných migračných politik.

Okrem toho treba urgentne zvážiť rozsah zložitej situácie, v ktorej sa nachádzajú milióny osôb nútených migrovať alebo zostať na mieste v dôsledku zhoršovania kvality životného prostredia. Je nevyhnutné upozorniť na to, že zodpovednosť nesú všetci dotknutí aktéri, a prinútiť ich, aby ju prijali. Malo by sa to prejaviť vo forme zavedenia politik a záväzných medzinárodných mechanizmov týkajúcich sa nápravy, ochrany a pomoci pre občanov, či už migrujúcich alebo nie, ktorí túžia vziať svoj osud do vlastných rúk.

Žiaľ, konkrétne politické záväzky na seba zatiaľ nechávajú čakať. Svedčí o tom aj tento úryvok z prejavu, ktorý predniesla T. Ackeetová, členka Parlamentného zhromaždenia Rady Európy, ešte v roku 2008: „Keď treba konať [...], politická vôľa v prospech udržateľného rozvoja, ochrany, rešpektovania životného prostredia a ľudských práv – a ešte väčšmi v prospech uvedomenia si ich vzájomných interakcií – často ustupuje pred úzkoprsmými geopolitickými záujmami.“⁷⁴

⁷³ <http://panique.amnesty.ch>

⁷⁴ *Ibid.*

“Základné odporúčania k environmentálnej migrácii” – pracovná skupina „Migrations et développement” (Migrácia a rozvoj) zo CNCD-11.11.11, jún 2013⁷⁵

Resumé

Zhoršovanie kvality životného prostredia, spôsobené predovšetkým zmenou klímy, vyostruje sociálne, hospodárske a politické problémy mnohých krajín a regiónov, najmä na juhu. Táto situácia vyvoláva okrem iného vnútornú i vonkajšiu migráciu. Až na pár výnimiek však v danom ohľade neexistuje žiaden právny rámec.

Je teda dôležité, aby Belgicko väčšmi rešpektovalo práva migrujúcich osôb a hralo vedúcu úlohu pri ochrane tých, ktorí migrujú z environmentálnych dôvodov. To si vyžaduje hladšiu aplikáciu politiky humanitárnych víz a širšiu definíciu doplnkovej ochrany, ako aj zmienku o nehumánnom a ponižujúcom zaobchádzaní.

Taktiež je nevyhnutné, aby Belgicko iniciovalo a aktívne prispievalo na pôde Európskej únie a medzinárodného spoločenstva k vytváraniu a uplatňovaniu potrebných právnych, finančných a politických rámcov:

- na ochranu ľudských práv migrujúcich osôb vo vnútri krajiny alebo za hranicami;
- pri zohľadňovaní potrieb cirkulácie a ochrany plynúcich, či už priamo alebo nepriamo, z environmentálnych faktorov, náležite zohľadňujúc fakt, že často komplexný a nepriamy charakter vzťahu medzi životným prostredím a migráciou sťažuje jeho identifikáciu;
- na medzinárodnú spoluprácu, vzťahujúcu sa na jednej strane k zmierneniu klimatických zmien a prispôbeniu sa im, na druhej strane k definovaniu a zavádzaniu politiky urbanizácie a adekvátnej sociálnej ochrany v krajinách, regiónoch, mestách a obciach postihnutých migráciou, najmä environmentálnou.

Zistenia

Zmena klímy je nesporným faktom, ktorý vychádza predovšetkým z ekonomických aktivít založených na nadmernej spotrebe. Urýchľuje a zosilňuje procesy, ktoré zhoršujú kvalitu životného prostredia. Tieto procesy majú negatívne následky najmä na prostriedky na obživu, verejné zdravie a prístup k prírodným zdrojom. To v ďalšej rovine vyvoláva migračný pohyb.

Medzi jednotlivými regiónmi existujú v tomto ohľade výrazné rozdiely. Rozvojové krajiny, ktoré už i tak musia čeliť mnohým socioekonomickým ťažkostiam, sú zoči-voči zmene klímy zraniteľnejšie ako krajiny industrializované.⁷⁶ Napriek tomu, vo všeobecnosti rozvojové krajiny prispievajú k tejto situácii oveľa menej ako rozvinuté krajiny.

Summit v Dohe, ktorý sa konal v novembri 2012, pre nedostatok svojich politických ambícií nepriamo podporuje scenár nezvratného oteplenia o 4 stupne a viac, čo by malo dramatické sociálne i ekologické dôsledky. V takomto scenári by niektoré ostrovné štáty, ako napríklad Tuvalu,

⁷⁵ Mužský rod bol v tomto texte zvolený z dôvodu lepšej čitateľnosti a vzťahuje sa na mužov aj ženy.

⁷⁶ IPCC, Súhrnná správa o zmene klímy z roku 2007. Text dostupný vo francúzštine na adrese http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr_fr.pdf

Kiribati či Maldivy, podobne ako obrovské obývané oblasti pozdĺž veľkých delť (Bangladéš, Vietnam, Egypt, atď.), viac ako pravdepodobne zmizli z povrchu zeme v dôsledku stúpania hladiny morí, čo by spustilo presun miliónov obyvateľov.

V rámci príčin migrácie je ťažké oddeliť zmeny v životnom prostredí, a ešte ťažšie izolovať klimatické zmeny. Odborníci sa zhodujú v tom, že dopad otepľovania môžeme sledovať hlavne vo forme vyhrotenia už existujúcich záťaží, ako sú sucho či nízka produktivita pôdy. Tieto faktory zväčšujú hospodárske, sociálne i politické ťažkosti a pobádajú ľudí k migrácii. Odhaduje sa, že do roku 2050 sa premiestni 50 až 250 miliónov osôb v dôsledku zhoršovania kvality životného prostredia a klimatických zmien⁷⁷, a že v roku 2011 sa vo svete premiestnilo 14,9 milióna ľudí z dôvodu prírodných katastrof, ako sú povodne a búrky, ktoré boli primárne spôsobené extrémnymi výkyvmi počasia.⁷⁸

Belgická ani európska migračná a azylová politika momentálne neponúka na tento obrovský problém dostatočnú odpoveď. Ženevská konvencia ani Smernica o priznaní azylu (tzv. kvalifikačná smernica) sa nevenujú otázke medzinárodnej ochrany environmentálnych migrantov.

Predsa len však pre toto právne vákuum existuje zopár výnimiek:

- hlavné zásady⁷⁹ OSN (1998) prinášajú nezáväzný medzinárodný právny rámec o ochrane vnútorných vysídlencom bez ohľadu na to, či je ich presun spôsobený environmentálnymi faktormi alebo nie;
- Kampalský dohovor⁸⁰ prijatý Africkou úniou sa usiluje premeniť tieto hlavné zásady na záväznú normu v rámci afrického kontinentu, chrániť obyvateľstvo pred svojvoľným premiestňovaním sa a podporiť spoluprácu a medzištátnu africkú solidaritu v oblasti predchádzania a riešenia týchto presunov;
- švédsky zákon o cudzincoch zahŕňa poskytnutie ochrany osobám, na ktoré sa nevzťahujú kritériá Ženevskej konvencie, no ktoré sa v dôsledku environmentálnej pohromy nemôžu vrátiť do svojej krajiny.⁸¹

Spomeňme tiež iniciatívu Nansen⁸² vedenú Austráliou, Bangladéšom, Filipínami, Keňou, Kostarikou, Mexikom, Nemeckom, Nórskom a Švajčiarskom, ktorá presadzuje konferencie, výskum a konzultácie a na rok 2015 plánuje medzinárodný dialóg, ktorý by mohol viesť k prijatiu medzinárodného právneho rámca o environmentálnej migrácii.

Princípy

Zatiaľ však ani zďaleka nedokážeme stanoviť príčinnú súvislosť medzi migráciou a výkyvmi počasia. Do budúca preto treba rátať s:

- adekvátnou ochranou, pokiaľ sa takáto súvislosť preukáže,
- právnym rámcom, ktorý by osobám poznačeným vážnym zhoršením kvality životného prostredia umožnil premiestniť sa a platil by aj v prípade, že dané osoby nemajú možnosť dokázať príčinnú súvislosť medzi svojím presunom a environmentálnymi faktormi, a predstavoval by tak všeobecné zjednodušenie mobility a usádzania sa,
- opatreniami zaručujúcimi dôstojný život ľuďom na mieste, kde sa práve nachádzajú, a predvídanými ich nútené alebo svojvoľné premiestnenie sa.

Väčšina migrácií, či už vyvolaných environmentálnymi faktormi alebo nie, sa uskutočňuje na vnútroštátnej úrovni alebo medzi susediacimi krajinami. Je teda dôležité prijať opatrenia, ktoré by postihnutým krajinám, regiónom, mestám a obciam pomohli zaručiť dôstojný život a práva pre dotknuté miestne či migrujúce obyvateľstvo.

Odporúčania určené belgickým federálnym orgánom

Na federálnej úrovni

V oblasti politiky migrácie a ochrany odporúčame Belgicku zaviesť a podporiť v rámci Európskej únie a/alebo medzinárodného spoločenstva nasledujúce opatrenia:

- uplatňovať otvorenejšiu politiku mobility a ochrany, ktorá by podporovala mobilitu a prístup k ochrane, najmä v prospech environmentálnych migrantov, napríklad tým, že by uľahčovala udelenie humanitárnych víz,
- prijať potrebné opatrenia, ktoré by v plnej miere zaručili rešpektovanie právnych nástrojov na ochranu práv, ktoré sú súčasťou legislatívy Belgicka, respektíve Európskeho spoločenstva⁸³
- posilniť právne predpisy týkajúce sa ochrany práv migrujúcich osôb, a to predovšetkým vďaka schváleniu dohovoru OSN o ochrane práv všetkých pracujúcich migrantov a členov ich rodín⁸⁴,
- rozšíriť pole pôsobnosti pri prístupe k doplnkovej ochrane pre osoby, ktoré sa premiestnili v dôsledku environmentálnych faktorov⁸⁵,
- rozšíriť interpretáciu výrazov, ako neľudské či ponižujúce zaobchádzanie v prípade, ak osobám hrozí, že sa ocitnú v neľudskej alebo ponižujúcej situácii, a to nezávisle od konania či nečinnosti štátnych alebo neštátnych subjektov, a najmä v prípade, že by sa tieto osoby museli podrobiť mimoriadne zlým environmentálnym podmienkam,
- pri skúmaní žiadostí o ochranu a pri uplatňovaní zásady nenavracania si uvedomovať, že potreba ochrany a/alebo následky vyhostenia alebo vrátenia sa môžu výrazne líšiť vzhľadom na pohlavie a/alebo vek dotknutej osoby⁸⁶,
- v súčasných diskusiách o migrácii dať viac priestoru samotným migrantom, keďže skúsenosť ukazuje, že štruktúry ako Minderhedenforum a iné môžu byť dôležitým zdrojom inšpirácie,
- podporiť iniciatívu Nansen a aktívne prispieť k tomu, aby vyústila do prijatia globálneho právneho a politického rámca v oblasti environmentálnej migrácie, ktorý by prispel k väčšej ochrane práv dotknutých osôb,
- zaviesť ochranné mechanizmy na boj proti rodinnému a rodovo podmienenému násiliu, ktorému musia na svojej ceste čeliť migrujúce ženy⁸⁷...

⁷⁷ Ibid. STERN, Nicholas.

⁷⁸ IDMC, *Global estimates 2011: People displaced by natural hazard-induced disasters* (Všeobecný odhad za rok 2011: Ľudia, ktorí sa premiestnili v dôsledku nebezpečenstva vyvolaného prírodnými katastrofami), jún 2012. [http://www.internaldisplacement.org/8025708F004BE3B1/\(httpInfoFiles\)/1280B6A95F452E9BC1257A22002DAC12/\\$file/global-estimates-2011-natural-disasters-jun2012.pdf](http://www.internaldisplacement.org/8025708F004BE3B1/(httpInfoFiles)/1280B6A95F452E9BC1257A22002DAC12/$file/global-estimates-2011-natural-disasters-jun2012.pdf)

⁷⁹ Hlavné zásady o presídlení v rámci štátu. Dostupné vo francúzštine na adrese <http://www.unhcr.fr/4b163f436.html>

⁸⁰ http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Treaties/text/Convention%20on%20IDPs_Fr.pdf

⁸¹ Zákon o cudzincoch, Aliens Act (2005:716), kapitola 4, odsek 2, bod 3, 2005 a kapitola 5, odsek 1. <http://www.refworld.org/docid/3ae6b50a1c.html>

⁸² <http://nanseninitiative.org>

⁸³ To okrem iného zahŕňa Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (PIDESC), dohovory schválené Medzinárodnou organizáciou práce (OIT), Európsky dohovor o ľudských právach (CEDH), Chartu základných práv EÚ, Európsku sociálnu chartu z roku 1961, Chartu základných sociálnych práv pracovníkov z roku 1989 a tiež európske smernice spojené s ochranou, najmä smernice o sankciách voči zamestnávateľom (2009/52/ES) a smernicu o ochrane obetí (2012/29/EÚ).

⁸⁴ Výzvy v tomto ohľade sa objavili najmä zo strany Európskeho parlamentu, Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru a Výboru regiónov.

⁸⁵ To si vyžaduje zmenu a doplnenie článku 48/4, §2 zákona z 15. decembra 1980.

⁸⁶ To znamená, že v prípade rodinnej žiadosti budú vypočítaní všetci členovia rodiny, nielen hlava rodiny.

V oblasti medzinárodnej spolupráce odporúčame zaviesť a nabádať Európsku úniu a/alebo medzinárodné spoločenstvo k tomu, aby zaviedli opatrenia týkajúce sa:

- napomáhania miestnemu výskumu, ktorý uskutočňujú aktéri v krajinách Juhu, najmä s cieľom identifikovať špecifické potreby, zamerať sa na zraniteľné skupiny obyvateľstva a poskytnúť im ochranu, ako aj umožniť predvídavý prístup prispôbený každej situácii,
- podpory zavádzania nástrojov, napríklad finančných, v záujme pomôcť dotknutým krajinám, regiónom, mestám a obciam a povzbudiť ich k tomu, aby
 - definovali a zaviedli jednotnú politiku urbanizácie so zreteľom na migráciu, najmä environmentálnu,
 - zaručili sociálnu ochranu migrujúcej populácie, a tak prispeli k jej integrácii do hostiteľskej spoločnosti,
- plnenia medzinárodných záväzkov v oblasti podpory, najmä finančnej, zmiernenia klimatických zmien a prispôsobenia sa im.

Na európskej a medzinárodnej úrovni

Napokon odporúčame nabádať Európsku úniu a/alebo medzinárodné spoločenstvo k tomu, aby

- najneskôr do roku 2015 prijali spravodlivý, ambiciózny a záväzný medzinárodný rámec, ktorý by na celom svete umožnil znížiť emisie skleníkových plynov a poskytol podporu pri adaptácii na zmenu klímy⁸⁸,
- zaviedli mechanizmy na zaistenie spolupráce na regionálnej úrovni s cieľom uľahčiť cirkuláciu osôb a ich ochranu, ako aj mechanizmus podobný presídleniu v prípade environmentálnych vysídleńcov a migrantov,
- definovali a zaviedli európsku politiku zameranú na účinné rešpektovanie ľudských práv vymedzených právnymi nástrojmi súvisiacimi s občianskymi, politickými, ekonomickými, sociálnymi, kultúrnymi a environmentálnymi ľudskými právami, ktoré tvoria súčasť právnych predpisov Európskeho spoločenstva alebo boli prijaté veľkou väčšinou členských štátov, a to bez ohľadu na to, či dotknuté osoby majú štatút migrantov alebo nie,
- počas summitov, konferencií a iných zhromaždení týkajúcich sa zmeny klímy, migrácie alebo ľudských práv systematicky prehľadnocovali dôsledky zhoršovania kvality životného prostredia a klimatických zmien na rešpektovanie ľudských práv;
- so zreteľom na Rámcový dohovor OSN o zmene klímy prijali medzinárodný mechanizmus na zabezpečenie a kompenzáciu.

Brusel, október 2013

členovia pracovnej skupiny „Migrations et développement“⁸⁹ (Migrácia a rozvoj) zo CNCD-11.11.11

⁸⁷ Zmenou a doplnením zákona z 15. decembra 1980 tak, aby mohli migrantky, najmä nelegálne, ktoré sa stali obeťami násilia (rodinného či rodovo podmieneného), požiadať o povolenie na pobyt z humanitárnych dôvodov a aby ich nebolo možné vyhostiť až do prijatia riadneho právneho rozhodnutia.

⁸⁸ Pre viac informácií na túto tému pozri detailnejšie odporúčania Plateforme Justice climatique (Platforma klimatickej spravodlivosti) na adrese <http://www.cncd.be/-justiceclimatique->

⁸⁹ Členovia pracovnej skupiny „Migrations et développement“ zo CNCD-11.11.11: ACV-CSC, CADTM, CEPAG-FGTB, CNAPD, CGMD, CNA-NKO, CIRÉ, FECBE, ITECO, LMSLF, OXFAM SOLIDARITÉ, SEDIF, SOLIDARITÉ MONDIALE, MEMISA, TRANSFAIRES, 11.11.11.

Príloha 2

10 princípov Nansenu

1/ odpovede na premiestňovanie sa obyvateľstva spojené s klimatickými zmenami a životným prostredím musia byť podložené dostatočnými vedomosťami a zakladať sa na vyšších princípoch, ako sú ľudskosť, ľudská dôstojnosť, ľudské práva a medzinárodná spolupráca,

2/ základnou povinnosťou jednotlivých štátov je chrániť svojich obyvateľov a venovať špeciálnu pozornosť osobitným potrebám najzraniteľnejších osôb a tých, ktoré sú najviac poznačené zmenou klímy a inými environmentálnymi rizikami, teda najmä osôb vysídlených a tých, ktorým hrozí vysídlenie, ako aj ich hostiteľských komunít; v tejto súvislosti je nanajvýš dôležité vypracovať právne predpisy a stratégie, vytvárať inštitúcie a poskytnúť primerané financovanie,

3/ politická vôľa a zapojenie miestnych vlád a komunít, občianskej spoločnosti i súkromného sektora sú nevyhnutné na to, aby bolo možné účinne čeliť výzvam, ktoré prináša zmena klímy, hlavne tým, ktoré sú spojené s ľudskou mobilitou,

4/ v prípade obmedzených schopností na národnej úrovni musia príslušné regionálne rámce a medzinárodná spolupráca podporiť štátne iniciatívy a prispieť k rozvíjaniu daných schopností, okrem iného podporovaním rozvojových plánov, nachádzaním trvalých riešení, predchádzaním vysídľovaniu či pomocou a ochranou osôb a spoločenských skupín, ktoré sú ním poznačené,

5/ prevencia a odolnosť sa musia posilniť na všetkých úrovniach, najmä vďaka aplikácii vhodných zdrojov; medzinárodní, regionálni i miestni aktéri majú spoločnú zodpovednosť za uplatňovanie zásad Akčného rámca z Hjóga na roky 2005-2015 s názvom „Budovanie odolnosti národov a spoločenských skupín voči katastrofám“,

6/ na miestnej i národnej úrovni je nevyhnutné rozvíjať schopnosť pripraviť sa a reagovať na katastrofy; paralelne s tým sa musí posilniť i medzinárodná sieť pohotovostných reakcií, keďže kľúčovým riešením tohto problému je rozvoj varovných systémov schopných okamžite upozorniť na viaceré riziká a zaručiť spoluprácu medzinárodného spoločenstva s miestnymi orgánmi,

7/ existujúce normy medzinárodného práva musia byť plne aplikované a právne medzery vyplnené,

8/ Hlavné zásady o presídlení v rámci štátu poskytujú solídny právny rámec na riešenie problémov ochrany vyplývajúcich z vnútroštátnych presunov obyvateľstva spojených s klimatickými zmenami alebo životným prostredím; vyzývame jednotlivé štáty k tomu, aby zaručili primerané zavádzanie a plnenie týchto zásad prostredníctvom svojich právnych predpisov, národných inštitúcií a zodpovedajúcej politiky,

9/ jednotnejší a logickejší prístup na medzinárodnej úrovni je nevyhnutný na uspokojenie potrieb ochrany osôb vysídlených za hranice svojej krajiny v dôsledku náhleho katastrofy; v spolupráci s Vysokým komisárom OSN pre utečencov a ďalšími príslušnými aktérmi by v tomto ohľade štáty mohli vypracovať špecifický rámec alebo nástroj,

10/ národné i medzinárodné politiky a riešenia, najmä plánované presídlenie, musia byť založené na zákaze diskriminácie, súhlase, zlepšení postavenia, účasti a spolupráci s priamo dotknutými osobami, zohľadňujúc osobitosti spojené s vekom, pohlavím a rozmanitosťou; názor vysídlených osôb alebo tých, ktorým hrozí vysídlenie, strata domova či prostriedkov na obživu, musí byť zaznamenaný a vzatý do úvahy aj v prípade, že sa tieto osoby rozhodnú zostať doma.

odporúčaná literatúra, stránky a videá

LITERATÚRA

OIM, *Dialogue international sur la migration n°18. Changement climatique, dégradation de l'environnement et migration* (IOM, Medzinárodný dialóg o migrácii, č.18 – Klimatické zmeny, zhoršovanie kvality životného prostredia a migrácia), 2012.

Alice Baillat, *Les migrations environnementales : Logiques d'investissement des acteurs et obstacles relatifs à la construction d'un nouveau problème public* (Environmentálna migrácia: Účasť jednotlivých aktérov a prekážky pri vytváraní nového problému verejnosti). Diplomová práca - odbor politické vedy, program medzinárodné vzťahy, Université Panthéon-Sorbonne (Paris 1), september 2010.

UNHCR, *In Search of Shelter. Mapping the Effects of Climate Change on Human Migration and Displacement* (Hľadanie útočiska. Prehľad následkov zmeny klímy na ľudskú migráciu a vysídľovanie), 2009.

François Gemenne, *Migrations et développement : l'enjeu environnemental et l'avenir des politiques migratoires. Programme „Le Maghreb dans son environnement régional et international“* (Migrácia a rozvoj: výzvy životného prostredia a budúcnosť migračných politík. Program „Maghreb na regionálnej a medzinárodnej scéne“), marec 2011.

François Gemenne (IDDRI), Pauline Brückner (IDDRI), Dina Ionesco (IOM), *The State of Environmental Migration* (Stav environmentálnej migrácie), 2011.

Asian Development Bank (Ázijská rozvojová banka), *Addressing climate change and migration in Asia and the Pacific* (Riešenie klimatických zmien a migrácie v Ázii a v Tichom oceáne). Záverečná správa – ADEB, 2012.

UNESCO, *Migration and climate change* (Migrácia a zmena klímy), 2011.

Revue *Migrations forcées* n°31 (Časopis *Nútená migrácia*, č.31). Refugee Studies Centre – Department of International Development, Oxford – Veľká Británia, október 2008.

Rosa Velarde a Marcela de la Peña Valdivia, *Recherche sur les conséquences du changement climatique sur les femmes et les processus migratoires : le cas de la haute région andine péruvienne* (Výskum na tému dopadu klimatických zmien na ženy a proces migrácie: prípad vysoko položenej peruánskej oblasti v pohorí Andy). Recherche & Plaidoyer, č. 13. Le monde selon les Femmes, 2012.

François Crépeau, *Rapport 2012 du Rapporteur spécial de l'ONU sur les droits de l'homme des migrants* (Správa osobitného spravodajcu OSN pre ľudské práva migrantov), august 2012.

Migrations et déplacements environnementaux : un défi pour le XXIe siècle (Migrácia a environmentálne vysídľovanie – výzva pre 21. storočie). Správa Parlamentného zhromaždenia Rady Európy. Dokument č. 11785, 23. december 2008.

Atlas des migrants en Europe. Géographie critique des politiques migratoires (Atlas migrantov v Európe. Kritický geografický pohľad na migračné politiky). Paríž: Armand Colin, 2009 a 2012.

Stanovisko s názvom „Klimatické zmeny, utečenci a migrácia“, Skupina zelených (EFA) v Európskom parlamente, máj 2013.
http://barbaralochbihler.de/cms/upload/PDF_2013/Greens_EFA_PositionPaper_Climate_ChangeRefugees_andMigration.pdf

STRÁNKY

- Inštitút trvalo udržateľného rozvoja a medzinárodných vzťahov v Paríži (IDDRI):
<http://www.iddri.org>

-
- Informačná sieť pre trvalo udržateľný rozvoj a medzinárodnú solidaritu (RITIMO): <http://www.ritimo.org/article568.html>
 - Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM): <http://www.iom.int/cms/fr/sites/iom/home/what-we-do/migration-and-climate-change.html>
 - Národné centrum rozvojovej spolupráce (CNCD-11.11.11): <http://www.cncd.be/Seminaire-Les-migrants-e-s-du>
 - Úrad Vysokého komisára OSN pre utečencov (UNHCR): <http://www.unhcr.fr/pages/4aae621e35e.html>
 - RESEAU-TERRA: http://www.reseau-terra.eu/spip.php?page=mot-exclim&id_mot=250
 - Iniciatíva Nansen: <http://www.nanseninitiative.org>
 - Medzinárodné centrum pre rozvoj migračnej politiky (ICMPD): http://www.icmpd.org/fileadmin/ICMPD-Website/ICMPD_General/Policy_Brief_Climate_Refugees_may_2012.pdf
 - EACH-FOR: <http://www.each-for.eu/index.php?module=main>

VIDEÁ

Les réfugiés de la planète bleue (Utečenci modrej planéty)

Milióny ľudí vo svete sú každoročne nútené k vysídleniu. Znepokojujúce výpovede týchto ľudských bytostí vytrhnutých z rodnej zeme, či už na Maldivách, v Brazílii alebo v Kanade, sa prekrývajú. Veľký tlak vyvíjaný na obyvateľov vidieka a vyvolaný zhoršovaním ich životného prostredia ich čoraz väčšmi vzdďľuje od tradičného spôsobu života.

http://www.dailymotion.com/apocalyptique00/video/x5dxlc_les-refugies-de-la-planete-bleue-1_webcam
http://www.dailymotion.com/apocalyptique00/video/x5dy4p_les-refugies-de-la-planete-bleue-2_webcam
http://www.dailymotion.com/apocalyptique00/video/x5dyi9_les-refugies-de-la-planete-bleue-3_webcam

Sun come up (Slnko na obzore)

Film zobrazuje sťahovanie obyvateľov ostrova Carteret v Tichom oceáne v dôsledku stúpania vodnej hladiny do Bougainville, autonómnej oblasti Papuy-Novej Guiney. Sťahovanie nebude ľahké, pretože Bougainville sa práve spamätáva z desaťročnej občianskej vojny.

<http://vimeo.com/11537535>

alebo

www.suncomeup.com

Il était une fois une île (Bol raz jeden ostrov)

Nachádzame sa na ostrove Takuu, 250 kilometrov severovýchodne od Bougainville v Papui-Novej Guinei ohrozenej stúpaním hladiny oceánov. V roku 2008 počas natáčania tohto dokumentárneho filmu, ktoré trvalo 4 roky, náš tím na vlastnej koži zažil búrku, ktorá vyvolala vysoký príliv zaplavujúci časť ostrova Takuu. Tento dokumentárny film poukazuje najmä na následky zmeny klímy v kultúrnej oblasti.

Trailer:

<http://www.festivalmillenium.org/fr/archives/There-once-was-an-Island>

De plein fouet. Le climat vu du Sud (Plnou silou. Klíma z pohľadu Juhu)

Dokumentárny film, ktorý zdôrazňuje následky zmeny klímy z pohľadu roľníkov, chovateľov, rybárov a odborníkov v Burkine Faso, v Togu, v Ekvádore, v Bangladéši a u nás, na Severe.

www.depleinfouet.be alebo www.cncd.be/Cine-debat-De-plein-fouet-Le

POINT SUD č.00

Les objectifs du millénaire : un bilan critique 10 ans après leur adoption (Ciele milénia – kritický pohľad 10 rokov po ich prijatí)

Arnaud Zacharie

POINT SUD č.01

Investir l'argent public dans les paradis fiscaux pour aider les pauvres ? (Investovať verejnú financie do daňových rajov s cieľom pomôcť chudobným?)

Antonio Gambini

POINT SUD č.02

Forêts congolaises. Quand l'exploitation industrielle entretient des conflits sociaux (Konžské lesy. Keď priemyselné využívanie prispieva k sociálnym konfliktom)

Véronique Rigotová

POINT SUD č.03

Financer la lutte contre le réchauffement global : les marchés financiers au secours du Sud ? (Financovanie boja proti globálnemu otepľovaniu – finančné trhy ako spasitelia Juhu?)

Antonio Gambini

POINT SUD č.04

La Justice Climatique... à l'épreuve des négociations (Klimatická spravodlivosť... podrobená rokovaniam)

Véronique Rigotová a Nicolas Van Nuffel

POINT SUD č.05

Le transfert de technologies climat : vers une „révolution bleue“ ? (Transfer technológií v oblasti klímy – smerom k „modrej revolúcii“?)

Alban van der Straten,
pod vedením **Nicolasa Van Nuffela**

POINT SUD č.06

Rio+20 : „L'abîme ou la métamorphose ?“ (Rio+20 – „Priepasť či metamorfóza?“)

Véronique Rigotová

POINT SUD č.07

Face aux révolutions arabes, le business as usual européen (Zači-voči arabským revolúciám: biznis ako obyčajne európsky)

Michel Cermak

POINT SUD č.08

Les mécanismes de l'injustice fiscale mondiale (Mechanizmy svetovej daňovej nespravodlivosti)

Antonio Gambini

POINT SUD č.09

Pertes et profits sur le climat (Straty a zisky spojené s klímou)

Véronique Rigotová

POINT SUD č.10

„Ceux qui ont faim ont droit“ (Victor Hugo) („Tí, ktorí sú hladní, sú v práve“, Victor Hugo)

Nathalie Janne d'Othéeová

Fédération Wallonie-Bruxelles

s podporou La Coopération belge au développement (Belgickej rozvojovej spolupráce) **.be**

zodpovedný editor: Arnaud Zacharie, 9 Quai du Commerce, 1000 Bruxelles

CNCD-11.11.11

9 quai du Commerce / 1000 Bruxelles

Kontakt: Cécile Vanderstappen

Tél: +32 (0)2 250 12 61 / Fax: +32 (0)2 250 12 63

cecile.vanderstappen@cncd.be / www.cncd.be/Publications

POINT SUD

štúdie CNCD-11.11.11

Štúdia bola z francúzštiny do slovenčiny preložená v septembri 2015 v rámci projektu „World-Wise Europe“, finančne podporeného Európskou komisiou a spolufinancovaného z prostriedkov SlovakAid. Názory v štúdii nemusia odrážať oficiálne názory Európskej únie a SlovakAid.

